

శ్రీఅరవిందులు – మృణాళినీ దేవి

అఖిల

అఖిల భారత పత్రిక

ఏప్రిల్ 2001

శ్రీఅరవిందులు – మృణాళినీ దేవి

ఏప్రిల్ 1901 – ఏప్రిల్ 2001

మృణాళినీ దేవి, శ్రీఅరవిందుల వివాహం నూరేళ్ళ క్రితం ఏప్రిల్ 1901 లో జరిగింది. కాని ఆ తర్వాత కాలంలో వారిరువురు తరచు విడిగానే ఉండేవారు. ఆ రోజుల్లో శ్రీఅరవిందులు రాజకీయ కార్యకలాపాల్లో నిమగ్నమై ఉండేవారు. ఆమెకు వ్రాసిన ఒక ఉత్తరంలో వారిలా వ్రాశారు. "నేను నా దేశాన్ని మాతృమూర్తిగా తలుస్తాను. ఆమెను మాతగా ఆరాధిస్తాను, పూజిస్తాను. ఒక రక్కసి తన తల్లి రొమ్ముపై కూర్చుని రక్తం పీల్చడం మొదలిడితే ఆమె తనయుడేం చెయ్యాలి? కిమ్మనకుండా కూర్చుని విందారగిస్తాడా? భార్యాబిడ్డలతో వినోదిస్తాడా? లేక తల్లికి విముక్తి కలిగించడానికి విజృంభిస్తాడా?" ఆయన 1910 లో పాండిచ్చేరి వచ్చేశారు. మానవాళిని అవిద్య, అచేతనల నుండి పూర్తిగా విముక్తి కలిగించడానికి యోగమార్గాన్ని అనుసరించారు. సం॥ 1918 లో శ్రీఅరవిందులు మృణాళినీ దేవి కిలా వ్రాశారు. "నీ విక్కడికి వచ్చి, నేను చేసే ప్రపంచకార్యంలో సహాయకారిగా ఉండవచ్చు". అయితే ఆమె కలకత్తా వీడి వచ్చేలోగానే, 'ఫ్లూ' బారినపడి, సం॥ 1918 డిసెంబరు 17 వ తేదీన, తన ముప్పది రెండవ ఏట మరణించారు.

శ్రీఅరవిందులు మృణాళినీ దేవికి వ్రాసిన కొన్ని ఉత్తరాలనూ[1], సం॥ 1987 లో ఆమె శతజయంతిని పురస్కరించుకుని ఆశ్రమంలో

---

[1] ఆలిపూర్ బాంబు కేసు విచారణ సందర్భంగా గ్రే స్ట్రీట్ భవనము తనిఖీలో దొరికిన ఈ లేఖలను పోలీసులు ఎత్తుకొనిపోయి, తర్వాత కోర్టులో దాఖలు చేసేరు. ఈ విధంగా అలాంటి ఆంతరంగిక పత్రాలు అకస్మాత్తుగా వెలుగులోకి వచ్చాయి. శ్రీఅరవిందులు ఏవైతే దాపరికంగా ఉంచాలని అభిలషించారో అవి బహిరంగమయినవి. ఈ లేఖల ఆంగ్లమూలములు బెంగాలీ నుండి అనువదించబడ్డాయి.

శ్రీ నిరోద్‌బరన్ గారు చేసిన ప్రసంగాన్ని ఈ సంచికలో సమర్పిస్తున్నాము. ఈ రెండు వ్యాసాలు వారి జీవితాల్లోని కొన్ని విషయములను పాఠకులు అర్థం చేసుకోడానికి దోహదం చేస్తాయని, అసలు శ్రీఅరవిందులు ఎందుకు వివాహం చేసుకున్నారని, చాలా మందిని కలవరపెట్టే చిక్కు ప్రశ్నకు సమాధానం దొరకు వచ్చునని ఆశిస్తున్నాం.

*

ఇతర వ్యాసాలు

1905 ఆగస్టు, 30

ప్రియాతి ప్రియమైన మృణాళినీ,

నీ ఆగస్టు 24 ఉత్తరం అందింది. మీ తల్లిదండ్రులకు మరో విపత్తు సంభవించిందని తెలుసుకుని విచారించాను. వారి కుమారులలో ఎవరు ఈ లోకాన్ని విడిచి వెళ్ళారో నువ్వు వ్రాయ లేదు. విధి విరుచుకు పడినప్పుడు చేయగలిగేది ఏముంటుంది?

సుఖం కోరుకుంటూ ఉంటే కష్టం ఎదురయ్యే ప్రపంచం ఇది. ఆనందాన్ని దుఃఖం సదా ఆవహించుకునే ఉంటుంది. కేవలం సంతానం విషయంలోనే కాదు. లౌకికమైన కోర్కెలన్నింటికి ఇది వర్తిస్తుంది. కష్టసుఖాలన్నిటిని దృఢచిత్తంతో భగవంతుని చరణా లకు సమర్పించుకోవడం ఒకటే దీనికి విరుగుడు.

సరే. నేను నీతో లోగడ చెప్పిన విషయాన్ని ఇప్పుడు ప్రస్తావిస్తున్నాను. అత్యంత అసాధారణ లక్షణం గల ఓ వ్యక్తితో నీ జీవితం ముడివడి ఉందన్న విషయాన్ని ఈ పాటికి అవగాహన చేసుకునే ఉంటావని భావిస్తున్నాను. నా కర్తవ్యము, జీవితాశా యము, ఈ దేశం లోని నేటి ప్రజల వాటి కంటె భిన్నము. ఏ రకంగా చూసినా ప్రతీ విషయంలోనూ సామాన్య ప్రజలకు భిన్న మైన వాడిని నేను.

మామూలు ధోరణికి అతీతంగా ఉండే అసాధారణ దృక్ప థాన్ని, అసాధారణ ధ్యేయాన్ని, అలౌకిక ఆకాంక్షను గురించి లోకులు ఏమనుకుంటారో నీకు తెలిసే ఉంటుంది. వారి దృష్టిలో అది ఒక పిచ్చి. అటువంటి పిచ్చివాడు తన కార్యంలో విజయం సాధిస్తే అప్పుడు ఆయన్ని ఇక పిచ్చివాడు అనరు. మహా మేధావి అంటారు. అయితే అటువంచి పిచ్చివారిలో ఎంతమంది తమ ధ్యేయసాధనలో విజయం సాధిస్తారు? వెయ్యిమందిలో ఏ ఐదా రుగురో ఉంటారు. వారిలో విజయం సాధించేవారు ఏ ఒక్కరో ఉండవచ్చు.

విజయం సంగతి అలా ఉంచితే, అసలు నేను ఇంకా నా కర్మక్షేత్రం లోకి పూర్తిగా ప్రవేశించనే లేదు. నన్ను నువ్వు పిచ్చి వాడిగానే జమకట్టు. పిచ్చివాడి చేతిలో పడ్డం అనేది ఏ మహిళ

కైనా దురదృష్టకరమైన విషయం. మహిళల ఆశయాలు, ఆకాంక్షలు అన్నీ ఈ లోకపు కష్టసుఖాలకు సంబంధించినవే అయి ఉంటాయి. అటువంటప్పుడు పిచ్చివాడు తన భార్యను అయోమయంలో పడేయడం తప్ప ఏ మాత్రం సుఖపెట్ట లేడు.

హిందుమత స్థాపకులకు ఈ విషయం బాగా తెలుసు. వారు అసాధారణ వ్యక్తిత్వాలను, అసామాన్య ధ్యేయాలను అలౌకిక ఆకాంక్షలను అభిమానిస్తారు. వెర్రో, వేదాంతమో ఏదయితేనేం వారు అసామాన్య వ్యక్తిని గౌరవిస్తారు. అయితే మొత్తం మీద ఇది గృహిణికి ఓ ఇబ్బందిగా తయారైంది. దీన్ని పరిష్కరించడం ఎలా? మహర్షులు దీనికి పరిష్కార మార్గం చూపారు.

"భర్తే పరమగురువు అనేది గృహిణికి ఏకైక మంత్రం అని తెలుసుకోండి" అని వారు మహిళలకు ఉపదేశిస్తారు. "ధర్మపత్ని తన భర్తకు సహధర్మచారిణి. తన భర్త స్వీకరించిన ధర్మం ఏదైనప్పటికి దానికి సహకరించాలి. ప్రోత్సాహం అందించాలి. భర్తను దైవంగా భావించాలి. ఆయన సంతోషంలోనే తనూ సంతోషం పొందాలి. ఆయన కష్టాలు తన కష్టాలు కావాలి. కర్మలను ఎంచుకోవడం పురుషుని వంతు. దానికి సహాయ సహకారాల్ని అందివ్వడం మహిళల వంతు."

ఇప్పుడు అసలు విషయం ఏమిటంటే –

నువ్వు హిందూసాంప్రదాయాన్ని ఎంచుకుంటావా? లేక నూతన సంస్కృతి, ఆదర్శాలను అనుసరిస్తావా? ఈ పిచ్చివాడితో నీ వివాహం గత జన్మలో నువ్వు చేసుకున్న పాపాల ఫలితమే. కాబట్టి విధివ్రాతతో రాజీపడటమే మంచిది.

లోకులు అనుకున్నట్లుగా నువ్వు కూడా నీ భర్తను పిచ్చివాడని తీసిపారేస్తావా? పిచ్చివాడు తన పిచ్చిమార్గాలనే అనుసరించవలసి వస్తుంది. వాటి నుండి ఆయన్ని మరల్చలేకపోతున్నావంటే, నీ ప్రయత్నం కంటె ఆయన నైజం బలమైనదన్న మాట. అటువంటప్పుడు నువ్వు ఏమీ చేయలేక ఓ మూల కూర్చుని విలపిస్తావా? లేక ఓ అంధచక్రవర్తి సతీమణి తన కళ్ళకు గంతలు కట్టుకుని తను కూడా అంధురాలిగా మసిలినట్లు నువ్వు కూడా

నీ భర్తను అనుసరిస్తూ పిచ్చివాడి పిచ్చిభార్య కావడానికి యత్నిస్తావా? నువ్వు బ్రహ్మో విద్యాలయంలో చదువుకున్న దానివి. హిందూ కుటుంబంనుండి వచ్చిన మహిళవు. పూర్వుల హిందూ రక్తం నీ నరనరాల్లో ప్రవహిస్తోంది. దీన్ని బట్టి నువ్వు రెండో మార్గాన్నే ఎంచుకుంటావు. అందులో నాకు ఎటువంటి అనుమానం లేదు.

నాకు మూడు వెఱ్ఱులు ఉన్నాయి.

మొదటిది: ఈ సామర్థ్యము, మేధస్సు, ఉన్నతవిద్య, జ్ఞానం, ఈ సంపదా – ఇవన్నీ భగవంతునివని, వాటిని ఆయన నాకు ప్రసాదించాడని ప్రగాఢంగా విశ్వసిస్తాను. కుటుంబ పోషణకు అవసరమైనంత మేరకు, లేదా కచ్చితంగా తప్పనిసరి అయినప్పుడు మాత్రమే వాటిని నా సొంతానికి వినియోగించుకునే హక్కు నాకుంది. మిగిలిన వానిని భగవంతునికి తిరిగి ఇచ్చేసెయ్యాలి. వినోదానికో, ఆడంబరానికో ఆ మొత్తాన్ని నా కోసం వినియోగించుకుంటే నేను దొంగనే అవుతాను. "పరమాత్ముడు ప్రసాదించిన సంపదను తిరిగి ఆ పరమాత్మునికే ఇవ్వకపోతే, వారు దొంగకిందే లెక్క" అని హిందూశాస్త్రాలు చాటుతున్నాయి.

ఇంతవరకు నేను రెండు అణాలు[2] భగవంతునికి ఇచ్చి మిగిలిన 14 అణాలు నా స్వంత సౌఖ్యానికి వాడుకున్నాను. నా సంపాదన ఇలా ఖర్చు అయింది. ఇప్పటికే నా జీవితంలో సగం భాగం ప్రాపంచిక సుఖాలలో పడి వృధా అయిపోయింది. కడుపు నింపుకోవడం, తన వారి కడుపు నింపడం, వారి అవసరాలు తీర్చడం వంటి వాటిని పశువు సైతం నెరవేరుస్తుంది.

ఇంతవరకు నేను ఓ పశువులాగ, ఓ దొంగలాగ ప్రవర్తించానని నేను తెలుసుకున్నాను. దానికి నేను ఇప్పుడు పశ్చాత్తాపం చెందుతున్నాను. ప్రాపంచిక సుఖాల పట్ల వైముఖ్యం కలిగింది. ఇవేవీ ఇక వద్దు. ఈ పాపాల్ని ఇక పూర్తిగా త్యజించాను.

ఇంతకీ, భగవంతునికి తిరిగి ఇవ్వడం అంటే ఏమిటి?

---

[2] ఆ రోజుల్లో 16 అణాలు ఒక రూపాయి

Sri Aurobindo (at Bombay, January 1908)

మంచి కార్యాలకు వినియోగించడం అన్నమాట.

ఉపకో, సరోజినికో సొమ్ము ఇవ్వడం నాకు విచార హేతువు కానేరదు. ఇతరులకు సహకరించడం ఓ పవిత్రమైన విధి. శరణు కోరిన వారికి రక్షణ ఇవ్వడం అంటే మరింత పవిత్ర విద్యుక్తధర్మం. అలా అని స్వంత అన్నదమ్ములకో, అక్కచెల్లెళ్లకో మాత్రమే ఇస్తే సరిపోదు.

ఈ చీకటి యుగంలో దేశం మొత్తం అంతా నా శరణు వేడుతోంది. ఈ దేశంలో 30 కోట్లమంది సోదరసోదరీమణులు ఉన్నారు నాకు. వారిలో చాలామంది ఆకలితో అలమటిస్తూ మరణిస్తున్నారు. ఎక్కువ మంది దుఃఖంతోనూ, కష్టాలతోను సతమతమౌతూ జీవితాలను ఏదో విధంగా నెట్టుకువస్తున్నారు. వారిని కూడా ఆదుకోవాలి.

నువ్వు ఏమంటావు?

నా దగ్గరికి వచ్చి ఈ విధమైన నా ఆదర్శంలో పాలు పంచుకుంటావా? తిండి, బట్టల విషయంలో మనం అతిసామాన్యంగా మసులుకుందాం. వాస్తవంగా అవసరమైన వాటికే వెచ్చిస్తూ మిగిలిన దానిని భగవంతునికి అర్పిద్దాం. ఇలా చేయాలనే నేను నిర్ణయించుకున్నాను. నువ్వు దీనికి అంగీకరించి, త్యాగం చేయడానికి సంసిద్ధత చూపినప్పుడు మాత్రమే నా ధ్యేయం సఫలం కాగలదు.

"నేను ఏమీ అభివృద్ధి సాధించ లేకపోయాను" అని నువ్వు అంటూండే దానివి. అభివృద్ధికి ఇప్పుడు నేను ఓ మార్గం చూపించాను. ఈ మార్గాన్ని అనుసరిస్తావా నువ్వు?

ఇక నా రెండో పిచ్చి: ఈ మధ్యే అది నన్ను పట్టుకుంది. ఏదో విధంగా నేను భగవంతుణ్ణి ప్రత్యక్షంగా చూడాలి. ఈ రోజుల్లో మతం అంటే – సమయం సందర్భం లేకుండా ఎప్పుడు పడితే అప్పుడు భగవన్నామం స్మరిస్తూ ఉండడం, బహిరంగ ప్రార్థనలు చేయడం, తన ధార్మికత్వాన్ని డంబంగా చాటి చెప్పుకోవడం. ఇవేవీ నాకు వద్దు. భగవంతుడు నిజంగా ఉన్నట్లయితే, ఆయనను తెలుసుకోవడానికి ఏదో మార్గం ఉండే ఉంటుంది. ఆ

మార్గం ఎంత కష్టమైనదైనా సరే, దానిని అనుసరించాలనే నేను నిశ్చయించుకున్నాను.

ఆ మార్గం కోసం వెతుక్కోనక్కర్లేదు. అది ప్రతీవారి శరీరంలోను, ప్రతీవారి మనస్సులోను నిక్షిప్తమై ఉందని హిందూమతం పరిగణిస్తోంది. ఆ మార్గాన్ని అనుసరించడానికి కొన్ని నియమాలు కూడా నిర్దేశింపబడినవి. నేను వాటిని అనుసరించడం ప్రారంభించాను. హిందూమతం చెప్పింది బూటకం కాదని నెల రోజుల్లోనే తెలుసుకో గలిగాను. దాని ఫలితాలను నాలో అనుభూతి చెందుతున్నాను. ఇప్పుడు నిన్ను కూడా ఆ మార్గంలోకి తీసుకురావాలని వాంఛిస్తున్నాను. దీనికి అవసరమైన విజ్ఞానం నీకు లేకపోవడం వల్ల నాతోపాటు నువ్వు ఒక్క అడుగు కూడా వేయలేకపోవచ్చు గాని, నన్ను అనుసరించడానికి మాత్రం నీకు ఏ ఆటంకం ఉండబోదు. ఈ మార్గంలో అందరూ పరిపూర్ణతను సాధించగలరు. అయితే ఈ మార్గంలోకి రావడం అన్నది వారి మనోభీష్టంపై ఆధారపడి ఉంటుంది. బలవంతంగా మాత్రం నిన్ను ఎవరూ ఈ మార్గంలోకి లాగలేరు. ఈ మార్గాన్ని నువ్వు అంగీకరిస్తే దీన్ని గురించి మరింతగా తెలియ జేయగలను.

ఇక నా మూడో పిచ్చి గురించి: ఇతరులు, వారి దేశాన్ని ఓ జడపదార్థంగా మాత్రమే చూడగలరు. పచ్చిక బయళ్ళూ, పొలాలూ, అడవులు, పర్వతాలు, నదులు – వీటినే చూడగలరు. నేను మాత్రం నా దేశాన్ని ఒక మాతృమూర్తిగా దర్శిస్తాను. తల్లిగా కీర్తిస్తాను. అమ్మగా ఆరాధిస్తాను. తన తల్లి గుండె మీద ఓ రాక్షసి కూర్చుని రక్తాన్ని పీల్చడం ప్రారంభిస్తే – తనయుడు ఏం చేస్తాడు?

హాయిగా కూర్చుని ఆహారం ఆరగిస్తాడా?

భార్యాబిడ్డలతో వినోదిస్తాడా?

లేదా తన తల్లికి విముక్తి కలిగించడానికి పౌరుషంతో విజృంభిస్తాడా?

పతనం చెందిన ఈ జాతిని విముక్తి కలిగించే శక్తి నాకు ఉందని తెలుసు. అది ఆయుధశక్తి కాదు. కత్తులతోను తుపాకుల

తోను యుద్ధం చేయడానికి సన్నద్ధం కావడం లేదు. అది మరొక రకమైన విద్య. క్షాత్రతేజంతో సరికాదు. బ్రాహ్మణశక్తి కూడా ఉంది. జ్ఞానం వల్ల ఆవిర్భవించిన శక్తి అది – ఇదంతా నాలో నూతనంగా ఆవిర్భవించిన భావన కాదు. ఈనాటిది కాదు. దాంతో నేను జన్మించాను. అది నా అణువు అణువునా నిక్షిప్తమై ఉంది. మహోత్కృష్టమైన ఈ కర్తవ్యాన్ని పూర్తి చేయడానికే దేవుడు నన్ను ఈ భూమ్మీదకు పంపినాడు. 14 ఏళ్ళకే ఆ బీజం నాలో అంకురించింది. 18 ఏళ్ళు వచ్చేసరికి దృఢంగా వేళ్ళూని అచంచలమైన నిర్ణయంగా బలం పుంజుకుంది.

మా 'ఆంటీ' చెప్పిన మాటలు నమ్మి – కొంతమంది దుష్టులు అమాయకుడైన నీ భర్తను ఈ అపమార్గంలోకి లాగారన్న అభిప్రాయాన్ని ఏర్పరచుకున్నావు. అయితే అమాయకుడైన నీ భర్త వందలాది ప్రజలను, మంచో, చెడో, ఆ మార్గంలోకి లాగాడు. ఇంకా వేలాదిమందిని తీసుకురాగలడు. ఈ కార్యం నా జీవితకాలంలో నెరవేరుతుందని నేను అనుకోను. కాని అది నిశ్చయంగా జరిగి తీరుతుంది.

నువ్వు ఏం చేయదలచుకున్నావని ఈ సందర్భంగా నిన్ను అడుగుతాను. భార్య అంటే తన భర్తకు బలాన్ని ఇచ్చే శక్తి. ఉషాదేవి మాటలు విని తెల్లదొరలనే అనుకరిస్తావా? నిర్లక్ష్య భావంతో నీ భర్త బలాన్ని క్షీణింప జేస్తావా? లేక సహానుభూతి, సహకారాలతో సహధర్మచారిణిగా దాన్ని ద్విగుణీకృతం చేస్తావా?

"నావంటి సామాన్య గృహిణి అటువంటి గొప్ప విషయాలలో ఏం చేయగలదు? నాకు మనోనిబ్బరం లేదు. తెలివితేటలు లేవు. అటువంటి విషయాలను గురించి ఆలోచించడం అంటేనే భయం నాకు" అని అంటావు. దానికి ఓ సులువైన మార్గం ఉంది. భగవంతుణ్ణి శరణు వేడుకో. భగవదనుభూతి మార్గంలో ప్రవేశించు. నీ లోపాలన్నిటిని ఆయన వెంటనే పరిహరిస్తాడు. భగవంతుని శరణుజొచ్చిన వారిని భయం క్రమేపి వీడిపోతుంది. నా మీద పూర్తి విశ్వాసం ఉంచగలిగితే, ఎవరెవరో చెప్పిన మాటలు కాక నా ఒక్కరి మాటే వినగలిగితే, నా స్వీయ బలాన్ని నీకు

ఇవ్వగలను. అలా ఇవ్వడం వల్ల నా బలం పెరుగుతుందే తప్ప ఏమాత్రం క్షీణించదు. భార్యయే భర్త యొక్క 'శక్తి', ఆయన బలము అని అంటాము. అంటే భార్యలో తన ప్రతిభను చూసి, తన ఉన్నత ఆశయాల ప్రతిధ్వనిని విన్నప్పుడు భర్త బలం రెట్టింపు అవుతుంది అనమాట.

"నేను అందమైన దుస్తులు ధరిస్తాను, ఇష్టమైన మృష్టాన్న భోజనం చేస్తాను. నవ్వుతూ, త్రుళ్ళుతూ సౌఖ్యాలలో తేలిపోతాను" అనుకుంటూ ఎప్పటికీ ఇలాగే ఉండిపోతావా? కాని ఈ వైఖరి అభ్యుదయం కానే కాదు.

ప్రస్తుతం మన దేశంలో మహిళల జీవితం సంకుచితమైపోయింది. ప్రయోజన శూన్యంగా మారింది. కాబట్టి వాటి నన్నిటిని వదిలేసెయ్యి. నన్ను అనుసరించు. భగవత్కార్యం నిర్వహించడానికి మనం ఈ లోకానికి వచ్చాం. దానిని ప్రారంభిద్దాం.

నీ నైజంలో ఓ లోపం ఉంది. నువ్వు మరీ అమాయకురాలివి. ఎవరు ఏమి చెప్పినా నమ్మేస్తావు. దాంతో నీకు మన శ్శాంతి ఎప్పుడూ కరువు అవుతూనే ఉంటుంది. నీ తెలివితేటలు ఏ మాత్రం పెరగవు. ఏ పనిమీదా ఏకాగ్రత ఉండదు. దీన్ని సరిదిద్దుకోవాలి. ఒక వ్యక్తి మాటలు మాత్రమే వినాలి. జ్ఞానాన్ని సంతరించుకోవాలి. ఒకే ధ్యేయం ఉండాలి. స్థిరమైన నిర్ణయంతో నీ పనిని సఫలం చేసుకోవాలి. ఇతరులు వేసే నీలాపనిందలను, చేసే హేళనలను పట్టించుకోకుండా నీ కర్తవ్యానికి అంకితమైపోవాలి.

నీలో మరో లోపం కూడా ఉంది. అది పూర్తిగా నీ నైజ లక్షణం కాదు. వర్తమాన కాల ప్రభావం. ప్రస్తుతం బెంగాలీలు సీరియస్ విషయాలను సీరియస్‌గా తీసుకో లేకపోతున్నారు. మతం, ధార్మికత్వం, ఉదాత్త ఆశయాలు, ఉన్నత ధ్యేయాలు, మాతృదేశ విమోచనం – ఇవన్నీ చాలా ముఖ్యమైనవీ, గంభీరమైనవీను. అయితే ఉదాత్తమైన ఈ విషయాలు అన్నీ కొరగానివిగా మారిపోయాయి. ప్రతీ దానిని ప్రజలు తేలికగా నవ్వులా

టగా తీసుకోవాలనుకుంటున్నారు. నీ బ్రహ్మోపాఠశాలల లోని ఈ లోపం నీకూ అబ్బింది. బారీకీ కూడా అబ్బింది.

ఈ జాడ్యం వల్ల మనందరం కొంత మేరకు కళంకితులం అయిపోతున్నాం. దేవఘర్ ప్రజలలో ఇది మరీ ఆశ్చర్యకరమైన స్థాయిలో పెరిగిపోతోంది. ఈ వైఖరిని దృఢమైన చిత్తంతో తొలగించుకోవాలి. దీన్ని నువ్వు సులువుగా చేయగలవు. ఈ చింతన కనుక నువ్వు అలవాటు చేసుకోగలిగితే నీ అసలు స్వరూపం నీలో వికసిస్తుంది. ఇతరులకు మంచి చేస్తూ, స్వార్థత్యాగం చేసే సహాజ సిద్ధమైన లక్షణం నీలో వస్తుంది. నీకు లేనిదల్లా ఒకటే. అది మనోబలం. భగవదారాధన ద్వారా అది నీకు సిద్ధిస్తుంది.

నీకు చెప్పదలచుకున్న నా ఆంతర్యం ఇదే! దీనిని ఎవరికీ చెప్పకు. ఈ విషయాలను గురించి నీలో నీవు, శాంతంగా నెమరు వేసుకో. దీన్ని గురించి బాగా ఆలోచించవలసిందే తప్ప భయ పడవలసింది ఏదీ లేదు. ప్రార్థనా రూపంలో నీ మనోభీష్టాన్ని నివేదించుకుంటూ, రోజూ ఓ అరగంటో గంటో దైవధ్యానం ప్రారంభించు. దీని కంటే మరేమీ అవసరం లేదు. మనస్సు క్రమేపీ సమాయత్తం అవుతుంది.

భగవంతుణ్ణి ఇలా ప్రార్థించు

"నా భర్త జీవన మార్గానికి గాని, ఆయన ఆశయాలకు గాని, భగవంతుణ్ణి తెలుసుకునే ఆయన ధ్యేయానికి గాని నేను అవరోధం కాకుండా ఉండాలి. నేను ఆయనకు సదా సహాకారిగా, పరికరంగా ఉండాలి" మరి ఇలా చేయగలవా?

ఇట్లు
నీ

మూలం: ఎ.బి. పురాణిగారి 'శ్రీఅరవిందుల జీవితం'
అనువాదం: పున్నమరాజు నాగేశ్వరరావు

1907 డిసెంబరు 6

ప్రియమైన మృణాళినీకి,

నీవు వ్రాసిన ఉత్తరం నాకు మొన్ననే అందింది. అదే రోజున శాలువాను పంపించాను. మరి నీకెందుకు అందలేదో తెలియడం లేదు....

ఇచ్చట (కలకత్తాలో) నాకు ఒక క్షణంకూడ తీరిక లేదు. నేను వ్రాతపని చేసే బాధ్యతలో ఉన్నాను. కాంగ్రెసు పనీ నా అధీనంలోనే ఉంది. వందేమాతరం వ్యవహారం నేను పరిష్కరించ వలసి ఉంది. వాటన్నిటిని తట్టుకోడం నాకు కష్టంగా ఉంది. ఇంకా నా స్వంతపని కూడా ఉంది. దానినీ అశ్రద్ధ చేయడానికి వీలులేదు.

నా కోరిక ఒకటి మన్నిస్తావా? ప్రస్తుతం నాకు చాలా ఆందోళనకరమైన సమయం. ఎంతవాడినైన పిచ్చివాడిని చెయ్యగ లిగేటంతటి శక్తులు అన్ని వైపుల నుండి నన్ను తాడిస్తున్నాయి. ఇప్పుడు నీవు కూడా కలత చెందితే, అది నా చింత, వ్యాకు లతలను పెంచుతుంది. అలా కాక నీవు ప్రోత్సాహపరచే ఊర డించే లేఖలు వ్రాస్తే నాకు చాలా ఊరట కలుగుతుంది. అప్పుడు నేను అన్ని బెదురులను, విపత్తులను ఉల్లాసంగా, ధైర్యంగా అధి గమిస్తాను. దేవఘర్‌లో ఒంటరిగా ఉండడము నీకు చాలా కష్టమని నాకు తెలుసు. అయితే నీ మనస్సు నిబ్బరంగా ఉంచు కుని, విశ్వాసం కలిగి ఉంటే దుఃఖములు నిన్నంతగా ముంచి వేయలేవు. నన్ను వివాహం చేసుకున్నావు కనుక నీ కిలాటి దుఃఖము అనివార్యము. అప్పుడప్పుడూ ఇలాంటి వియోగములు తప్పించలేము. ఏమంటే, సామాన్యమైన బెంగాలీవలె నేను కుటుం బము, బంధువుల సౌఖ్యాన్ని జీవితంలో ప్రధానాశయంగా చేసు కోలేను. ఇట్టి పరిస్థితుల్లో నీకు వేరే మార్గం లేదు. నా ఆశయాలే నీ ఆశయాలుగా ఎంచుకుని నాకు నిర్దేశితమైన కార్యములో సఫ లతయే నీ సంతోషంగా భావించుట తప్పని సరి. మరో విషయం. ప్రస్తుతం నీతో ఉన్నవారు చాలామంది మన పెద్దవాళ్లే. పరుషము, పక్షపాతము అయిన మాటలాడినా వారిపై కోపగించరాదు, ఉద్దేశ

పూర్వకంగా నీ మనస్సు నొప్పించాలని చేశారని తలచవద్దు. కోపంలో అనాలోచితంగా మాటలు వస్తాయి. వాటినే పట్టుకుని ఉండడము మంచిది కాదు. ఉండడానికి నీకింకా బొత్తిగా వీలు కాకపోతే నేను గిరీషబాబుతో మాట్లాడతాను. నేను కాంగ్రెసు పనిమీద ఉన్నపుడు మీ తాతగారు వచ్చి నీతో ఉంటారు.

ఇవాళ నేను మిడ్నాపూరు వెళుతున్నాను. ఇచ్చట కావలసిన ఏర్పాట్లు నేను తిరిగివచ్చాక చేస్తాను. ఆ పిమ్మట సూరతు వెడతాను. బహుశా అది 15, 16 తారీఖుల్లో కావచ్చు. జనవరి రెండో తేదీకి తిరిగి వస్తాను.

ఇట్లు
నీ

మూలం: ఎ.బి.పురాణిగారి 'శ్రీఅరవిందుల జీవితం'
అనువాదం: వై.యస్.వి.యస్.మూర్తి

*

23, స్కాట్స్ లేన్,
కలకత్తా,
1908 ఫిబ్రవరి 17[3]

ప్రియమైన మృణాలినీ,

చాలా కాలంగా నీకు వ్రాయ లేదు. ఇది నాకు నిత్యం ఉండే లోపమే. నీ మంచితనంతో నన్ను క్షమించకపోతే నేనేమి చెయ్యను? ఇది నా స్వభావం – ఒక్క రోజులో పోయేది కాదు.

---

[3] ఈ ఉత్తరం వ్రాతపతిలో 19 ఫిబ్రవరి 1907 అని ఉన్నది. కానీ అది పొరబాటే. 1907 ఫిబ్రవరిలో శ్రీఅరవిందులు దేవఘర్‌లో ఉన్నారు. స్కాట్స్ లేన్ లోని ఇల్లు, 1908 ఫిబ్రవరిలో సూరత్ నుండి శ్రీఅరవిందులు తిరిగి వచ్చేటంత వరకు తీసుకొనబడనట్లు కనిపిస్తోంది. ఆలీపూర్ బాంబు కేసులో ఈ ఉత్తరాన్ని సాక్ష్యాధారంగా చూపించిన సందర్భంలో 1909 లో జడ్జి దానిని గురించి ఇలా అన్నారు "1907 ఫిబ్రవరి తప్పకుండా పొర బాటే .... 1908 బదులు అలా ఉన్నది."

బహుశా ఈ లోపాన్ని సరిదిద్దుకోవడానికి నాకీ జీవితమంతా పట్టవచ్చు.

నేను జనవరి 8 కే రావలసింది. కాని రాలేకపోయాను. ఇది బుద్ధిపూర్వకంగా చేయలేదు. భగవంతుడెక్కడికి తీసుకొని వెడితే నేనక్కడకు వెళ్లాలి. ఈసారి నేను నా స్వంతపని మీద వెళ్ల లేదు. దైవకార్యముపై వెళ్లేను. నా మానసిక స్థితిలో ఒక మార్పు వచ్చింది. అయితే ఆ విషయము నేను ఈ లేఖలో ముచ్చటించ దలచుకోలేదు. నువ్వు ఇచ్చటకు రా. చెప్పవలసినదంతా చెబుతాను. కాని ఇప్పుడు చెప్పాల్సింది ఒకటి మాత్రము ఉంది. అదేమంటే ఇక నుంచి నా ఇచ్ఛకు నేను అధిపతిని కాదు. కీలు బొమ్మలాగ భగవంతుడు నన్నెచ్చటకు పట్టుకొని వెళ్తే అచ్చటకు వెళ్లాలి. ఆయన నన్నెలాగ ఆడిస్తే అలాగ ఆడాలి. ఈ మాటల అర్థం ఇప్పుడే నీవు గ్రహించడం కష్టం. అయినా నీకు తెలియజేయడము నా విధి. లేనిచో నా ప్రవర్తన నీకు విచారాన్ని, దుఃఖాన్ని కలుగజేయవచ్చు. నా పనివత్తిడిలో నిన్ను పట్టించుకోవడము లేదు అనుకుంటావేమో కాని అలా అనుకోకు. ఇప్పటికే నీ ఎడల నేను చాలా అపరాధములు చేసేను. సహజంగా ఇది నిన్ను నిరుత్సాహపరచి ఉంటుంది. అయితే నేనింక ఎంత మాత్రము స్వతంత్రుడను కాను. ఇకపై నేను చేసేదంతా భగవదాదేశము మేరకే గాని, నా అభీష్టం కాదని నీకు తెలియాలి. నీవు ఇక్కడకు వచ్చినపుడు నా మాటలు అవగతమవుతవి. భగవంతుడు తన అనంతమైన ఔదార్యంతో నాకు ప్రసాదించిన వెలుగునే నీకూ చూపగలడని ఆశిస్తున్నాను. కాని అది ఆయన ఇచ్ఛపైనే ఆధారపడి ఉంటుంది. నీవు నా జీవన, ఆదర్శాల భాగస్వామి కావాలనుకుంటే, నీ యావచ్ఛక్తితో ప్రయత్నించాలి. గట్టి పట్టుదల వలన నీకు కూడా ఆయన మార్గాన్ని తెలియజేయగలడు. ఈ లేఖను ఎవరినీ చూడనివ్వకు. ఎందుకంటే నేను చెప్పిందంతా చాలా రహస్యమైనది. నీకు తప్ప మరెవ్వరికీ చెప్పియుండ లేదు. చెప్పడం నిషిద్ధం కూడా. ఇవాళ కింతే సంగతులు.

నీ భర్త

తాజా కలం:

ఇంటి విషయాలను గురించి సరోజినికి వ్రాశాను. ఆ ఉత్తరం చూస్తే వాటిని గురించి నీకు వేరే వ్రాయనవసరం లేదని నీకే తెలుస్తుంది.

మూలం: ఎ.బి.పురాణిగారి 'శ్రీఅరవిందుల జీవితం'
అనువాదం: వై.యస్.వి.యస్.మూర్తి

శ్రీమృణాళినీ దేవి

శతజయంతి ప్రసంగము

నేటి విషయము మిమ్మొక ఆహ్లాదకరమైన ఆశ్చర్యములో ముంచెత్తునని భావించుచున్నాను. మీరు ఆమె పేరు ఏదో విని, మరచిపోయియుందురు. కొందరు పెద్దలు నన్ను "ఆమె గురించి చెప్పుకొనదగినంత ఘనత ఏమైన ఉన్నదా" అని కూడ ప్రశ్నించిరి. సాధారణముగ మనము పురుమని గొప్పతనమునే ప్రశంసించి, వానికి ప్రేరణనిచ్చి ప్రోత్సహించిన సతీమణిని విస్మరింతుము. ఆమె చరిత్రలో కరగిపోవును. అంతేకాదు. శ్రీఅరవిందుల అతిమానసాన్ని గురించి విని దాని మంత్రశక్తికి పరవశులమై, ఆయన అతిమానవుడుగ రూపొందుటకు పూర్వము మనకు వలెనే, ఈ భూమిపై మానవుడుగ పుట్టి మృణాళినీ దేవిని పరిణయమాడినాడనే విషయమును విస్మరింతుము. 1950 వ సంవత్సరము నుండి మనము ఆయన అపారబహుముఖ ప్రజ్ఞావంతమైన శక్తిమత్త్వమును ప్రశంసించుచున్నాము. కాని నేడు కాలగర్భములో కలసిపోయిన మానవసామాన్యమైన ఆయన జీవితమును త్రవ్వి వెలికి తీయుదము. అది అసంఖ్యాకులైన ప్రజలకు ఆశాజనకము, వారు ఆప్యాయతతో అన్వేషించి ఆనందించు విషయము కాగలదు.

అదృష్టవశాత్తూ, ఈ సంవత్సరమే ఆమె శతవార్షిక జయంతి సంవత్సరము. ఆమెను గురించి కొన్ని పత్రములు, ఒక చిన్న పుస్తకము నా చేతి కందినవి. అందలి విషయములు పఠించు చుండ అవి నన్ను కుదిపి అలరించినవి. ఒక ఆధ్యాత్మిక నిధి దొరికినట్లనిపించినది. అందలి విషాదము, కరుణారసము నన్ను గొప్పగా స్పందింపజేసినవి. శ్రీశారదామాతకు ఆమె ఒక దేవతగా గోచరించినది. ఇట్టి ఆమెను గురించి ప్రసంగించుట, ప్రేమ, ఆత్మ నివేదన మొదలగు ఉన్నత భావములచే ప్రేరేపింపబడుటయే. పవిత్ర ప్రేమ, సౌందర్యగర్భిత సమున్నత చైతన్యములోని కుద్ధ రింపబడుటయే. ఆమెయే శ్రీమృణాళినీ దేవి. వంద సంవత్సర ముల క్రితము షిల్లాంగ్ నగరములో జన్మించినది. పేరుకు తగి నట్లు, ప్రకృతిసిద్ధమైన మనోహర వాతావరణములో పెరిగినది. ఒక విరాట్పురుమని వివాహమాడినది. ఆమె పేరువలెనే ఆయన పేరు కూడ తామరపువ్వుకు వాచకము కావటము విశేషము.

ఆమె గౌరవనీయమైన ఒక హైందవ కుటుంబమునకు చెందిన బాలిక. శ్రీఅరవిందులకంటె 14 సంవత్సరములు చిన్నది. తండ్రి పాశ్చాత్యదేశములకు పోయి వచ్చిన బెంగాలీ సమాజము లోని ప్రథమ వర్గమునకు చెందినవాడు. షిల్లాంగ్ వ్యవశాయ శాఖలో, ఉన్నత ప్రభుత్వోద్యోగి. ఆయన శ్రీఅరవిందుల తండ్రి నొకసారి కలియుట సంభవించెను. మృణాళినీ దేవి ఆయన ప్రథమ సంతానము. ఆమె శరీరచ్ఛాయ చక్కని గులాబిరంగును ప్రతిఫ లించు స్వచ్ఛతను కలిగియుండెను. ముఖవర్చస్సు, ఒత్తైన నల్లని ముంగురలచే ఉద్దీపింపబడి యుండెను. అరిచేతులు, అరికాళ్ళు పారాణి పులమబడినట్లు, పసిపిల్ల కాలుసేతులను బోలి ఎఱ్ఱని కాంతులతో మెరయుచుండెను. చిన్నతనములో చెలికత్తెలు ఆమె హస్తములను, వెచ్చని, మెత్తని, పక్షి రెక్కలు దూదిపింజెలని పోల్చుచుండెడివారు. ఆమె నొచ్చుకొని తన బాబాయికి ఫిర్యాదు చేయుచుండెడిది. "నీవు నాకొక మంచి అందమైన చేతులజతను కొని ఇవ్వరాదా?" అని అడుగుచుండెడిది. అంత అమాయకు రాలు! శ్రీఅరవిందుల హస్తములుకూడ హంసతూలికల వలె

మృదువుగ, వెచ్చగ నుండెడివి. విద్యాభ్యాసమునకై మృణాళిని కలకత్తా నగరములోని బ్రహ్మసమాజ బాలికాపాఠశాలలో చేర్చ బడినది. అక్కడ ఆమెకు సుధీరా బోస్ అనే ఆమెతో మైత్రి ఏర్పడినది. జీవితాంతము కొనసాగినది. సుధీరాబోస్ సోదరుడు, శ్రీఅరవిందుల విప్లవసంఘ సభ్యుడై యుండి, పిమ్మట శ్రీరామ కృష్ణ మఠములో జేరి సన్యాసి ఆయెను. మృణాళినీ దేవి తండ్రికి చాలా సన్నిహితుడు శ్రీ గిరీశ్చంద్ర బోస్ కలకత్తాలో నున్న ప్పుడు మృణాళినీ దేవికి పెద్దన్న వలె సంరక్షకుడుగ నుండెను. ఆయన కలకత్తాలోని ఒక గొప్ప ప్రఖ్యాతిగల కళాశాలకు అప్పటి ప్రధానాచార్యుడు. ఆయనయే మృణాళిని శ్రీఅరవిందుల సంబం ధమును సాంప్రదాయపద్ధతిలో కాక ఆధునికరీతిలో కుదిర్చెను.

శ్రీఅరవిందులు భారతదేశము తిరిగివచ్చి, బరోడా మహా రాజువారి ఆస్థానములో ఉద్యోగము స్వీకరించెనను విషయము మనకు తెలిసినదే. అప్పటికి ఏడు సంవత్సరముల ఉద్యోగానం తరము ఆయనకు అక్కడి (ఆ నగరములోని శ్రీ రాజావారి) కళా శాలలో ఉపప్రధానాచార్య పదవి లభించెను. ఆ సమయమునందే ఈ వివాహ నిశ్చయము జరిగెను. ఆయన వయస్సు అప్పటికి ఇరువది తొమ్మిది సంవత్సరములు. హైందవ కుటుంబమునకు చెందిన వధువు, హిందూమత విధానములో వివాహమాడుటకు కావలెనని కలకత్తా పత్రికలో ఆయన ఒక ప్రకటనను చేసెను. ఆయన పేరుప్రఖ్యాతులు కలకత్తాలో అప్పటికే వెల్లివిరియు చుండెను.

శ్రీఅరవిందులు హైందవ బాలికను హిందూధర్మ శాస్త్రాను సారము పరిణయమాడు అభినివేశము మనము గుర్తించవలసిన విషయము. భారతదేశము తిరిగివచ్చిన పిమ్మట శ్రీ బంకిమ్‌చంద్ర సాహిత్యమును చదివి శ్రీఅరవిందులు, బెంగాల్‌లోని భారతనారీ మణుల శీలసంపదలను చక్కగా అవగాహన చేసికొనియుండిరి. అంతవరకు ఆయనకు అట్టి పరిచయమున కవకాశము లేకపో యెను. ఆయన భారతదేశము జేరిన సంవత్సరమునకే, శ్రీబంకిమ్ చంద్‌ను గూర్చి, తన వ్యాసములో ఇట్లు శ్లాఘించెను. "కలకత్తా

విశ్వవిద్యాలయములో ఆధునిక విద్యనభ్యసించిన సంఘసంస్కర్తలు హైందవ జీవితములోని మహత్త్వమునుగాక అల్పత్వమును, సంకుచిత్వమును, అజ్ఞానమును మాత్రమే దర్శించును. హైందవ నారీమణులలోని పరాధీనతను, దానిని సూచించు అణకువను మాత్రమే చూచును. కానీ బంకిమ్‌చంద్రుడు కవి, ద్రష్ట. అతగాడు అందలి లోతులను సమున్నతత్వమును దర్శించెను. హైందవ జీవితములోని మాధుర్యమును, అందమును, సొగసులను అవలోకించెను. హైందవ నారీమణుల ఔదార్యము, ప్రేమపూర్ణ హృదయవేశాంతర్యములను, స్థిరత్వమును, సౌమ్యత్వమును, ప్రేమమయత్వము మున్నగు మహిళల అంతరాత్మ గుణములను దర్శించి స్పృశించెను. ఈ భావములే ఆయన గ్రంథముల పుటలలో అగ్నివలె ప్రజ్వలించుచున్నవి. కళామయుడు, కవిశేఖరుడగు ఆయన స్పర్శచే ఆ గుణములు దివ్యత్వము నందినవి".

శ్రీఅరవిందుల వివాహప్రకటన శ్రీ గిరీశ్ బోస్‌ను ఆకర్షించినది. అందలి షరతులు మృణాళిని దేవికి చక్కగా సరిపోవునని ఆయన భావించెను. వెంటనే రాయబారములు సలిపి పెండ్లి చూపులు ఏర్పాటు చేసెను. శ్రీఅరవిందులు వధువును చూచుకొనుటకు వచ్చి (అనేకమంది కన్యలు, నిరీక్షించుచున్నను) ప్రథమదర్శనములోనే మృణాళినీ దేవిని అంగీకరించిరి. వారి వివాహాము హిందూ ధర్మశాస్త్ర సంప్రదాయము ననుసరించియే జరిగినది. జె.సి. బోస్, లార్డ్ సిన్హా మొదలగు పెద్దలా శుభకార్యమునకు వచ్చి సందర్శించిరి. కాని శ్రీఅరవిందుల మాతాపితృవర్గము వారెవ్వరును రాలేదు. ఆయన తల్లివైపు బంధువులు బ్రహ్మసమాజమునకు చెందినవారై యుండెను.

శివునికి సతీదేవినిచ్చి వివాహాము చేసినట్లు మృణాళినీ దేవిని ఆమె 14 వ ఏట శ్రీఅరవిందులకిచ్చి వివాహాము చేసినారు. కాని ఆమెకు దాని అవగాహన లేదు. ఆమె వైవాహిక జీవితము దాదాపు 18 సంవత్సరముల తరబడి ఒంటరిగానే గడపెను. భర్త రాజకీయ ఝుంఝూమారుతములో నిమగ్నుడై కొంతకాలము మరి కొంతకాలము పరాత్పరుని ధ్యాననిష్ఠలో దక్షిణదేశములోను గడ

పగా ఆమె అతనికి దూరమైనను, అతనినే ధ్యానించుచు ఈశాన్య భారతములో యుండెను. భర్త ఆమెను తన సహధర్మచారిణిగా గ్రహించినప్పటికీ తనతో సహవాసముగాని, రక్షణనుగాని కల్పించ లేకపోయెను. మృణాళిని, సతి శివునకై తపమాచరించనట్లు, తన పతిదేవునిపై మనస్సు నిలిపి, ఆయన కొరకే తదేక ధ్యానములో నుండెను. భర్త అతిమానసమును భూలోకమునకు తీసికొని వచ్చుటకై ఇచ్చిన పిలుపు నందుకొని ఆ దీక్షలో నుండగా, ఎనిమిది సంవత్సరముల సుదీర్ఘకాలము దుఃఖముతో ఏకాకినియై భర్త ఎప్పుడు రమ్మని పిలుచునా యని నిరీక్షించుచు గడిపెను.

చివరకు ఆ రోజు ఆసన్నమాయెను. భర్త (శివునివలె) కబురు పంపెను. "నా తపస్సు పూర్తియై సిద్ధించినది. రమ్ము, నా బృహత్కార్యక్రమములో పాల్గొనుము". అప్పుడామె అత్యంత ఆనందమయ ఆశలతో నిండినదై పతిదేవుని చేరుటకు సర్వ సన్నాహములు చేయుచుండెను. కాని విధి వక్రించెను. ఆమె జీవనస్రవంతి తెగిపోయెను.

క్లుప్తముగ, ఇదీ శ్రీమతి మృణాళినీ దేవి విషాద గాథ. మన మొకసారి వెనుదిరిగి కనాకష్టమైన ఆమె జీవనయాత్రను పరామర్శించెదము గాక. ఒక విషయము మనము గుర్తుంచుకొనవలెను. శ్రీఅరవిందులు, తన తండ్రివలె గాక, తానొక హైందవ కన్యను, హిందూమత సంప్రదాయములోనే వివాహమాడుటకు కృతనిశ్చయుడాయెను. ఇంగ్లాండు దేశము నుండి తిరిగి వచ్చిన తరువాత శ్రీఅరవిందులు హిందూమతమును, హైందవ సంస్కృతిని క్షుణ్ణముగ అధ్యయనము చేసెను. అందలి అమోఘమైన సత్యములు, ఆయన నిశ్చయమును పురిగొల్పి యుండవచ్చును. ఆ కాలములో బెంగాల్‌లో సంఘసంస్కరణాత్మకమగు బ్రహ్మ సమాజము ప్రబలి యుండెను. విద్యావంతులందరును, దాని పద్ధతులు, విధానములకు ఆకర్షింపబడి, దాని అనుచరులుగ మారుట అప్పటి సమాజమర్యాదగ తయారైనది. శ్రీఅరవిందుల మాతామహుడు దేశాభిమాని అయియుండి, బ్రహ్మసమాజము యొక్క నాయకుడై యున్నప్పటికి శ్రీఅరవిందులకు దాని యెడల ఎక్కువ

ఆసక్తి లేకుండెను. శ్రీఅరవిందుల మాతామహుడు ఋషి రాజ నారాయణ్ బోస్‌గా ప్రఖ్యాతి చెందియుండెను. ఆయనపై శ్రీఅర విందు లొక చక్కని పద్యమును గూడ ఆంగ్లములో రచించిరి.

వివాహానంతరము శ్రీఅరవిందులు, సతీసమేతముగ తన మేనమామగారి నివాస నగరమగు దియోఘర్‌కు వెళ్లిరి. అక్కడ నుండి నైనిటాల్ వెళ్లి, తన సోదరి సరోజినిని కూడ తీసికొని బరోడా చేరిరి. అప్పటిలో బరోడా మహారాజా వారు నైనిటాల్‌లో విశ్రాంతి తీసికొనుచుండిరి. ఆ కాలములో మృణాళినీ దేవి పూర్తిగా ఒక సంవత్సరము శ్రీఅరవిందులతో సహజీవనము సలిపెను. తరువాతి కాలములోని సమాచారము విభిన్న రీతు లలో నుండెను. నిజమెట్లున్నను, ఇదియే ఆమె వైవాహిక జీవితపు వసంతకాలము. ఆ రోజులలో ఆమె అనుభవించిన సుఖము మిగిలిన జీవితములో లేదని నేననుకొనుచున్నాను. అప్పటికామె శ్రీఅరవిందులొక అసాధారణ వ్యక్తియని గ్రహించియుండును. శ్రీఅరవిందులకు కూడ, ఆమె లేత మనోహృదయములను, తానా శించిన ఉన్నతాదర్శములవైపు త్రిప్పుటకు సదవకాశముండి యుండెను. కనీసము, ముందు ముందు మొలకెత్తి పెద్దమొక్కల గుట కనువుగ, ఆమె హృదయములో బీజములు నాటియుండ వచ్చును.

ఒక సంవత్సరము గడచిన పిమ్మట మృణాళినీ దేవి తన తండ్రిగారి ఇంటికి వెళ్లవలసివచ్చి వెళ్లెను. కాని ఎంత ప్రయత్నిం చినను, తొందరగా బరోడా తిరిగి వెళ్లలేకపోయెను. అప్పుడ ప్పుడు వచ్చి పోవుచుండెను. ఆమె తన తల్లిదండ్రులతో షిల్లాంగ్ లోను, శ్రీఅరవిందులు మేనమామ గ్రామమైన దియోఘర్ లోను నివసించుచుండెను. తన బంధువులతో ఆమె సయోధ్యతో జీవించ వలెనని శ్రీఅరవిందులు మిక్కలి ఆశించిరి. ఆయన విప్లవాత్మక మగు రాజకీయ రహస్యకార్యక్రమములకై తిరుగుచు కలకత్తా వెళ్ల నారంభించిరి. కాని అక్కడ మృణాళినిదేవిని కలియుట కవ కాశము లేకపోవుచుండెను. ఆమె షిల్లాంగ్ వెళ్లుటో, తనకు తీరిక లేకపోవుటయో, తటస్థించుచుండెను. శ్రీఅరవిందులకు కలకత్తాలో

స్థిరనివాసము లేకుండెను. అప్పటిలో కలకత్తా నగరము కూడా హింసామయ రాజకీయముల గడబిడలతో ఉడికి పోవుచుండెను. ఆయన బరోడా నుండి ఆమెకు జాబులు వ్రాయుచుండెడి వారు. అందు కొన్ని అదృష్టవశాత్తు భద్రపరచబడినవి. 1905 వ సంవత్సరములో వ్రాసిన లేఖలో తనకు గల మూడు పిచ్చిభావముల గురించియు, తన అంతరంగ పరిణామము గురించియు, ఆమె నిజమైన హైందవ సతీమణిగ ఆచరించవలసిన ధర్మము గురించియు వివరించెను. ఆయన ఇట్లు వ్రాసెను.

"నీ జీవితంతో ముడిపడియున్న మానవుడు ఒక వింత వ్యక్తియని నీకీ పాటికర్థమైయుండును. ప్రతి విషయములోను ప్రస్తుత ప్రాపంచిక రీతులకు వ్యతిరిక్తుడనియు, సామాన్య మానవుడు కాదనియు తెలిసి ఉండాలి.

"హిందూమత ప్రవర్తకులు అసాధారణ మనుష్యులను, అసాధారణ ఉద్యమములను, అసాధారణ ఆదర్శములను గౌరవించి ప్రేమించెడివారు. పూజించెడివారు. వారు పిచ్చివారో, అసామాన్య ప్రజ్ఞ కలవారో అయి ఉందురు. కాని ఈ విషయములన్నియు వివాహమాడిన భార్యకు దుర్భరమైన పరిస్థితులుగ నుండవచ్చును. ఈ క్లిష్టసమస్య నెట్లు పరిష్కరించవలెను? ఋషి పుంగవులీ విధముగ పరిష్కరించిరి. సతీమణుల కిట్లు బోధించిరి, 'మహిళాసమాజమునకు యోగ్యమైన మంత్రము' – భర్తయే పరమ గురువు. భార్య భర్త ధర్మములో పాల్గొని సహధర్మచారిణియై యుండును. అతడు తన ధర్మముగ దేని నాచరించినను, ఆమె సహకరించి, సలహానిచ్చి, ప్రోత్సహించవలెను. పతిని దైవముగ భావింపవలెను. అతని సౌఖ్యమే తన సౌఖ్యముగ తలంచవలెను. అతని దుఃఖము తన దుఃఖముగ ఎంచుకొనవలెను. పురుషుడు కర్తవ్యకర్మ నెన్నుకొనగ, స్త్రీ అతనికి సహాయపడి, ప్రోత్సహించవలెను.

"ఇప్పుడున్న ప్రశ్న: నీవు హైందవమత ధర్మముల నాచరింతువా? లేక నూతనముగ పొడుచుకొని వచ్చుచున్న మత సంస్కార విధానముల ననుసరింతువా? నీవు హైందవ కుటుం

బము లోని బిడ్డవు. నీవు హైందవమత విధానము నాచరింతు వనుటలో నాకెట్టి సందేహమును లేదు.

"నేనొక సామాన్య బాలికను. నాకు మనోధైర్యము లేదు. తెలివి లేదు. అట్టి విషయముల నాలోచించుటకు కూడ భీతి నొందుచున్నాను." అని నీవనవచ్చును. సరే, దాని కొక తేలిక మార్గము కలదు. భగవంతునిపై సంపూర్ణమైన విశ్వాసము నుంచుము. ఆయన నీ లోటుపాట్లు, అవసరము లన్నియు తీర్చును. లేదా నీవు నాపై నమ్మకముంచ గలిగినచో నేను నా శక్తిని నీ కందించగలను. అందువలన నా శక్తి వృద్ధిపొందునే గాని తరిగిపోదు.

"భర్తకు భార్య ఒక శక్తి, ఆమె అతని బలము. దీని అర్థము భర్త భార్యలో తన ప్రతిబింబమునే చూచుచు, తన ఆకాంక్ష ప్రతిధ్వనినే వినుటలో, అతని బలము ద్విగుణీకృత మగును."

18 సంవత్సరముల ప్రాయముగల మృణాళినీ దేవి ముందు, శ్రీఅరవిందులుంచిన ఆదర్శమిది. వర్తమాన కాలములో ఈ ఆదర్శమునందు గొప్ప మార్పు సంభవించినది. ఒక విధముగ, పూర్తిగ తలక్రిందులైనది. మహిళలు పురుషులతో సమాన హక్కులు కోరుచున్నారు. ఇది నేటి యుగధర్మము. శ్రీఅరవిందులు అందరి స్త్రీలను వారి భర్తలను దైవముగ భావిం చమన లేదు. ఆయన పురుషుల క్రౌర్యమునకు స్త్రీలు బలి యగుచున్నారని కూడ వక్కాణించిరి. తను భర్తగ నిర్వ ర్తించవలసిన బాధ్యతలను వహించుటలో విఫలుడైనందుకు క్షమించవలసినదిగ ఆయన తన భార్యను వేడుకొనుట మనము గమనించినాము. 1906 వ సంవత్సరములోని చివరి లేఖలో ఆయన బరోడా శాశ్వతముగ వదిలిపెట్టుచున్నానని వ్రాసెను. కాని తానెక్కడుండునది ఆయనకే తెలియదు. మత్స్యమాంసము లను పూర్తిగ విసర్జించి, ఎక్కువ కాలము యోగసాధనలో గడుపు చుండిరి. అందుకని ఆయనకొక స్థిరనివాసము కావలసి యుండెను. అప్పుడు మృణాళినీ దేవి షిల్లాంగ్‌లో ఉండెను. ఆమెను కలియు

టకు శ్రీఅరవిందులు ప్రయత్నించిరి. కాని కుప్పలకొద్ది పనులు వచ్చి మీద పడుటచే అది సాధ్యము కాలేదు. అనేకులు ఆయ నను కలియుటకు వచ్చుచుండిరి.

శ్రీఅరవిందులు కలకత్తాలో ఉండుట వలన, మృణాళినీ దేవి ఆయనను కలిసికొనవచ్చునని భావించెను. కాని ఆ యాస అడియాస ఆయెను. బరోడాలో నున్నప్పుడు వైవాహిక జీవిత మును గురించి ఆమె తండ్రికి ఉత్తరము వ్రాయగ, ఆయన తన కేమియు తెలియదని సమాధానమిచ్చెను. శ్రీఅరవిందులు బెంగాలు వచ్చిన పిమ్మట కొన్ని సంవత్సరములు అక్కడ తీవ్రమైన గందరగోళ మేర్పడి యుండుటవలన, మృణాళినీ దేవి తన భర్తతో వైవాహిక జీవితము గడిపే అవకాశము మృగ్యమాయెను. ఆ కాలములో ఆమె జీవితము తెంపులేని బాధలకు, ఒత్తిడుల కును లోనాయెను. తన జీవితములో ఎక్కువ కాలము శ్రీఅరవిం దుల మేనమామ ఇంట దియోఘర్‌లోనో, తన తండ్రిగారి యింట షిల్లాంగ్‌లోనో గడుపుచుండెను. 1908 మే నెలలో శ్రీఅరవిందులు నిర్బంధములోనికి తీసుకొనబడిరి. అప్పుడామె ఆయనతో నుండి నది. ఆ భయంకరమైన సంఘటన ఆమె హృదయములో పిడుగు పడినట్లు చెరపరాని ముద్రవేసి నిలిచిపోయినది. పది సంవత్స రముల అనంతరమొక సారి ఆమెకు జబ్బు వచ్చినప్పుడు సంధి ప్రలాపనముగా ప్రస్ఫుటమైనది. "శ్రీఅరవిందుల రాజకీయ జీవిత ములో ఆయనకు ఎంతవరకు మృణాళిని సహకరించినదో తెలి యదుగాని, నాకు తెలిసినంతవరకు ఆమె ఎన్నడును అడ్డుపడ లేదను విషయము నిజము" అని ఆమె తండ్రి వ్రాసెను. శ్రీఅరవిం దులకు ఆమె యెడల నిర్మలము ప్రశాంతము ఐన ప్రేమయుం డెను. ఆమెకు తన భర్తయెడల, అప్రతిహతము, ప్రగాఢమునైన విధేయత యుండెను. ఇదియే సంక్షిప్తముగ ఆమె కలకత్తాలో గడపిన సుఖమెరుగని జీవితము. టాల్‌స్టాయ్ మహాశయుడు పలి కిన ఈ సూక్తి యందెంత సత్యమిమిడియున్నదో చూడుడు.

"ఒక అసాధారణమైన విశిష్ట మేధావిని (genius) వివాహ మాడుట సుఖదాయకమేమీ కాదు. అది ఒక గొప్ప నది ఒడ్డున

నివసించుట వంటిది. ఆ నది ఎప్పుడు పొంగి గట్లను ముంచె త్తునో తెలియదు."

ఇట్లున్నను ఎడారి నడుమ నుండి ఫలవంతమైన ప్రదేశ ముల (oasis) లాంటి మధురమైన సంఘటనలు లేకపోలేదు. వాటిని గురించి తరువాత చెప్పుకొందము.

చివరకు శ్రీఅరవిందులు 1906 వ సంవత్సరములో కల కత్తా వచ్చి వేసిరి. బరోడాలో ఉపప్రధానాచార్యులుగ నెలకు రు. 600/- లు చొప్పున పుష్కలముగ వచ్చు జీతమును వదలివేసి కలకత్తా జాతీయ కళాశాలలో నెలకు రూ. 150/- లు వేతన ముపై ప్రధానాచార్య పదవిని స్వీకరించిరి. అక్కడ ఒక ఇల్లు అద్దెకు పుచ్చుకొని మృణాళినీ దేవితో కాపురము చేయుచుండిరి. కాని బహువ్యాపకత్వము వలన తన సహవాసమును ఆమె కీయలేకపోయిరి. 1907 వ సంవత్సరములో ఆమె దియోఘర్‌లో ఉండగా శ్రీఅరవిందులు ఈ క్రింది జాబును వ్రాసినారు.

"ఇక్కడ నాకు ఒక్క క్షణము కూడ తీరిక లేదు. నేను "వందేమాతరం" పత్రికను నడుపుచున్నాను. కాంగ్రెస్ (పార్టీ) కార్యక్రమముకూడ నా కప్పగించబడినది. ఈ సమయము చాలా ఆతురతతో కూడినదేగాక మనస్తాపమును కలిగించుచున్నది. నీవు కూడ అశాంతిని కనబఱచుచో నా బాధ వ్యాకులత ఎక్కు వగును. నీవు సానుభూతితో ప్రోత్సాహకరములైన ఉత్తరములు వ్రాయుచో అవి నాకు అమితమైన బలము నిచ్చును. నీవు నన్ను వివాహమాడినందుకు ఈ విధమైన విచారము (ఎడబాటు) నీకు తప్పదు. అప్పుడప్పుడు ఇట్టి ఎడబాట్లు అనివార్యములు. సాధా రణ బెంగాలీ బాబు వలె, కుటుంబ సుఖము, బంధురక్షణ నా జీవిత ప్రధాన లక్ష్యములుగా భావించ లేను." 1907 వ సంవత్స రములో ఆయనను అరెస్టు చేయుట, విడుదల చేయుట జరిగెను. ఆ సమయములో మృణాళినీ దేవి షిల్లాంగ్‌లో తల్లిదండ్రులవద్ద నుండెను. 1908 వ సంవత్సరములో ఆయన కలకత్తా నుండి ఆమె కిట్లు వ్రాసెను.

"నీకు చాలాకాలముగ ఎట్టి జాబులు వ్రాయలేకపోతిని. ఇది నా శాశ్వతమైన అశక్తత. నీవు మంచిదానవై, సౌజన్యముతో క్షమించని యెడల నేనేమి చేయగలను?"

"ఇక నుంచి నా టైము నా చేతుల్లో లేదు. ఒక కీలు బొమ్మవలె భగవంతుడు నన్నెట్లాడించిన అట్లాడవలెను. ఈ మాటలలోని ఆంతర్యమును నీవిప్పుడు గ్రహించలేవు. కాని, నీకు ఈ సమాచారము నందించుట అవసరము. లేనిపక్షమున నా నడ వడి నీకు విచారమును విషాదమును కలిగించగలదు. ఇప్పటికే నీ యెడల నేననేక తప్పిదములు చేసియున్నాను. సహజముగ అవి నీకు అసంతృప్తిని దుఃఖమును కలిగించియుండవచ్చును."

దీనిని బట్టి చూస్తే మృణాళినీదేవి జీవితమును గురించి, భూపాల్‌బాబు వ్రాసినది యథార్థమే అనిపించును. నే నిదివరలో చెప్పినట్లు, సర్వమును అంధకారము, నిరామయము కాదు. కొన్ని మెరుపులు కలవు. ఉదాహరణకు శ్రీఅరవిందులు రాజకీయ కార్యకలాపములలో పల్లె ప్రాంతములు ప్రచారముకొరకు తిరిగి కలకత్తా మరలివచ్చినప్పుడు, మలేరియా జ్వరము సోకి బాధ పడుచూ భూపాల్‌బాబు ఇంటిలో ఉండగ మృణాళినిదేవిగూడ అక్కడే ఉండి, ఆయనకు సేవ చేసినది. ఆమె బంధువు, జ్ఞాతి ఈ విషయమును గురించి వ్రాసినదిట్లున్నది.

"వ్యాధిగ్రస్తులైన వారికి సేవచేయుట ఆమెకు ఉగ్గుపాలతో పెట్టిన విద్య. ఆమె హృదయపూర్వకముగ వారి నాదుకొని, సర్వ ఉపచారములు చేసెడిది. ఆమె సేవలను పొందిన వారెవ్వ రును, ఆమె ఆదరమును ఆప్యాయతను మరువలేరు.

"జబ్బులో ఉన్న శ్రీఅరవిందులను ఆమె ఎట్లు సేవించి నదో నాకు తెలుసు. ఆయన ప్రక్కన కూర్చొని విసనకర్రతో విసరుట, కాళ్ళు పిసుకుట, తల పట్టుట, మర్దన చేయుట మొదల గునవి చేసెడిది. ఆయన తిను ఆహారమును, ఆమెయే స్వయముగ తయారు చేసెడిది. శ్రీఅరవిందులు వ్రాతపనిలో నిమగ్నమై యున్నచో ఆయన పని పూర్తియగు వఱకు వేచియుండెడిది. ఆయన నిత్యకృత్యములు, స్నానాది కార్యములను కూడ చేయుచు,

‘టీ’ తయారుచేసి యిచ్చుట, భోజనము పెట్టుట చేసెడిది. పై పనులన్నియు వాటివాటి నిర్ణీతకాలములో జరిపెడిది. ఆమె తండ్రి, శ్రీఅరవిందులకు ఇష్టమైన మంచిరకము కాలీఫ్లవర్ తదితరములైన కూరగాయలను ప్రత్యేకముగ మార్కెట్టుకు వెళ్ళి తెచ్చెడి వాడు. ఆమె తల్లి శ్రీఅరవిందులకొరకు ప్రత్యేకముగ కొన్ని వంటకములను జాగ్రత్తగ చేసిపెట్టెడిది. శ్రీఅరవిందులు ఆ పదార్థములన్నిటిని ఎంతో ప్రీతిగా తినుచుండెడివారు; చివరి ముద్దకూడ ఎంతో చక్కని అభిరుచితో ఆస్వాదించుట భూపాల్ బాబుకు అమితానందమును కలిగించెడిది. అట్టివారికి భోజనము పెట్టుట నాకు మిక్కిలి సంతోషదాయకమని ఆయన అనిరి.

శ్రీఅరవిందులు బరోడాలో ఉన్నంత కాలము, పాపం! మంచి వంటకములకు, భోజనమునకు నోచుకొనలేదు. ఆయన ఒకసారి తన మరాఠీ వంటవానికి మాంసము వండుట తప్ప మరేమియు తెలియదని పలికెను. ఇంగ్లాడులోకూడ వంట అంత కంటె బాగుగ ఉండుట కవకాశము లేదు. ఆయన బెంగాల్ వచ్చిన తరువాతనే, మంచి వంటకములతో భోజనము ఆరగించ గలిగెను. అది కూడ ప్రత్యేకముగ భూపాల్‌బాబు ఇంటిలో ఉన్నప్పుడే. శ్రీఅరవిందులకు వినోదమునిచ్చి నూతనానుభవ మును కలిగించిన విషయము మరొకటి కలదు. భోజనసమయ ములో, బెంగాలీల అలవాటు ప్రకారము మృణాళినీ దేవి బంధు వులు, చిన్నపెద్ద లందరు, ఆయన చుట్టును గుమికూడుచుండెడి వారు. వృద్ధులైన ఆడవారు, శ్రీఅరవిందులను తాము తయారు చేసిన వంటకము లన్నిటిని ఎక్కువగ తినవలసినదిగ కోరుచుం డిరి. పిల్లలు ఆయనను మాటలతో పొడుచుచు హేళన, ఎగతాళి చేయుచు – (అది వారి హక్కు కదా!) – బెంగాలీభాషలో పరిహాసములు చేయుచుండెడివారు. శ్రీఅరవిందులు వాటిని, ఆ మధురమైన వాగ్వాదములను, చులకనగ, పరాచకములనే భావ ముతో స్వీకరించినను, బెంగాలీభాష బాగుగ రాని కారణముచేత, పాపం వాటికి తగురీతిని ప్రత్యుత్తరము లివ్వలేకపోవుచుండిరి. మృణాళినీదేవి, మరికొంతమంది ఆయనను ఆదుకుండేవారు.

ఆయన తన మాతృభాషలోని మెలకువలను చక్కగా అర్థము చేసికొనలేకపోవుటను గురించి చింతించుచుండెడివారు.

మరియొక తమాషా విషయాన్ని శ్రీఅరవిందుల మిత్రుడు చారుదత్ వర్ణించెను. అది శ్రీఅరవిందుల స్వభావమును లెస్సగా వ్యక్తము చేయును. ఆయన ఇట్లు వ్రాసెను.

"1907 వ సంవత్సరములో, శ్రీఅరవిందులు నిర్బంధములో నుంచబడి, విడుదల చేయబడినప్పుడు, భూపాల్‌బాబు తన కుమార్తె మృణాళినీ దేవితో కలిసి షిలాంగ్‌నుండి కలకత్తాకు, శ్రీఅరవిందులను కలియుటకు వచ్చెను. అక్కడ కూడ ఒక ఇల్లు అద్దెకు తీసికొనెను. ఒకనాటి సాయంసమయములో వెలింగ్‌డన్ స్క్వేర్‌లో మేమున్న ఇంటికి ఆయన వచ్చెను. అప్పటికి శ్రీఅరవిందులు కాలేజీనుంచి ఇంకను రాలేదు. ఆయన మాతో "నేను శ్రీఅరవిందులను రాత్రి భోజనమునకు మా ఇంటికి ఆహ్వానించుటకు వచ్చితిని. నా కుమార్తె ఆయనను కలిసికొనుటకు వచ్చినది. ఈ రాత్రికి ఆయన మాతో ఉండి రేపటి ఉదయము తిరిగి రాగలరు. దయచేసి ఆయనను పంపండి" అని విన్నవించెను. శ్రీఅరవిందులు 5 గంటలకు ఇంటికి వచ్చిరి. ఏదో అల్లరి జరుగనున్నదని గ్రహించిరి. మేమందరము ముక్తకంఠముతో ఒకే మారుగ మాట్లాడమొదలిడితిమి. శ్రీఅరవిందులు నవ్వుచు, 'ఒకరి తరువాత ఒకరు మాట్లాడరాదా' అని అనిరి. నేనిట్లు సమాధానము చెప్పితిని. "చూడు! ఇలాంటి హుషారైన రోజు ఎప్పుడోగాని రాదు. ఈ రాత్రి శ్రీఅరవిందులు ఆయన సతీమణిని కలియనున్నారు." శ్రీఅరవిందులు ఒక విధమైన గాంభీర్యము వహించినవాని వలె కనిపించి 'ఊ చెప్పు' అనెను. "భూపాల్‌బాబు వచ్చినీవీ రాత్రి వారి యింట్లో ఉండుటకు రమ్మని ఆహ్వానించెను" అని అంటిని. అప్పుడు శ్రీఅరవిందులు 'సరే! తరువాత ఏమిటి?' అని ప్రశ్నించెను. అప్పుడు నా భార్య అందుకొని 'మేము నూతన వస్త్రాదులను ఏరి తయారుచేసి పెట్టాము. సమయానికి సిద్ధముగ నుండవలెను. మేము రెండు పూలమాలలు తయారుచేశాము. ఒకటి మీకు, రెండవది మృణాళినీదీకి' అని పలికెను. శ్రీఅరవిం

దులు ప్రశాంతముగ ఆలకించి, స్నానముచేసి బట్టలు ధరించుటకు వెళ్ళిరి. ఆయన చిరునవ్వు ముఖముతో మిక్కిలి సొగసుగ కనిపించిరి. నా భార్య ముందుకువచ్చి పూలదండలు చేతికిచ్చి, 'ఇది మీకు, అది మృణాళినీదీకి, మరచిపోకండి' అని అన్నది. 'సరే, సరే, నీవు చెప్పిన ప్రకారమే చేస్తానమ్మ' అని శ్రీఅరవిందులు అనిరి. మేము 'రేపు ఉదయముగాని రాకూడదు' అని గట్టిగ చెప్పి నౌకరును గేటుకు తాళము వేయమనికూడా ఆజ్ఞాపించితిమి.

మర్నాడు ఉదయమే ఒక సేవకుడు పైకివచ్చి "అయ్యా! క్రిందికి 'టీ'కి ఎప్పుడు వస్తారో ఘోష్‌గారు అడగమంటున్నారు" అని అనినాడు! 'ఏమిటి? ఆయన ఇంత ప్రొద్దునే వచ్చేశారా?' అని నేనడిగితిని. 'అయ్యా! ఆయన రాత్రే వచ్చారండి' అని సేవకుడు సమాధానము చెప్పెను. మేము క్రిందికి వెళ్లి చూడగ, ఆయన ఒక కుర్చీలో కూర్చొని నవ్వుకొనుచున్నారు. మేము ఆయనను ప్రశ్నల వర్షముతో ముంచెత్తితిమి. కొంతసేపైన తరువాత నెమ్మదిగ ఇట్లు ప్రారంభించారు. 'ఇప్పుడు వినండి. నేను కడుపునిండా మృష్టాన్న భోజనముచేసి, మీరు చెప్పిన ప్రకారము చేశాను' అని అన్నారు. 'అయితే ఎందుకొచ్చేశారు?' దానికాయన ఇలా జవాబిచ్చారు. 'నేను ఆమెకు విషయమంతా వివరించి చెప్పాను. ఆమె అనుజ్ఞ తీసుకొని వచ్చాను'.

ఈ మనోహరమైన సంసారసుఖములకు పూర్తిగా వ్యతిరేకంగా ఘోరమైన సంఘటన కలకత్తాలోని 'గ్రే' వీధిలో, శ్రీఅరవిందులు మృణాళినీ దేవి నివసించుచున్న ఇంటిలో, చివరిరోజు రాత్రి సంభవించినది. మృణాళినీ దేవి ఆ సంఘటనను గురించి, తన సోదరునితో అశ్రుపూర్ణ నేత్రములతో, గద్గద స్వరముతో వివరించెను.

"ఒకనాటి రాత్రి మేము గాఢనిద్రలో నుంటిమి. తెల్లవారుజామున హఠాత్తుగా ఎవరో యింటి తలుపులను గట్టిగా తట్టిరి.

నేను వెంటనే లేచి తలుపు తీసితిని. నా ఎదుట ఒక సార్జెంటును[4] చూచితిని. అతడు నా మీదికొక పిస్తోలును గురిపెట్టి శ్రీఅరవిందు లెక్కడ? చెప్పమని అడిగెను. ఆయన నిద్రపోవుచుండిరి. నాకు మతిపోయి మూగదాని వలె, ఆయన వైపు చూపితిని. ఇల్లంతా పోలీసులతో నిండిపోయినది. నన్నా ప్రక్క గదిలోనికి పొమ్మనిరి. శ్రీఅరవిందులు నేలమీద ఒక కంబళి పరుచుకొని పరుండిరి. పోలీసు లాయనతో అనగా వింటిని. 'నీవేనా ఘోషవి?' అంత విద్యావంతుడివి. నేలమీద గోనె పరుచుకొని పరుండి ఇంత నీచపు జీవితమును జీవించుచున్నావు. ఎంత సిగ్గుచేటు. అని. దానికి ఆయన ఇట్లు సమాధానము చెప్పిరి. 'నీకు జుగుప్స కలిగించునది మాకు గౌరవమైనది. హిందువులకు అట్టి జీవితము త్యాగమునకు చిహ్నము, ఆదర్శము'. పోలీసు సార్జెంటు ఆయన వైపు కొరకొర చూచెను. చివరకు ఆ సార్జెంటు నా పెట్టె బ్రద్దలుకొట్టి అందులోని శ్రీఅరవిందులు నాకు వ్రాసిన ఉత్తరములను మంచి ఉబలాటముతో తీసెను.

“నేను దక్షిణేశ్వరములోని కొంత పవిత్రమైన మట్టిని తెచ్చి ఒక పాత్రలో జాగ్రత్తపెట్టితిని. పోలీసులు దానిని చూచి, అమెరికా దేశమును క్రొత్తగా కనుగొనినప్పుడు గంతులు వేసినట్లు, పిచ్చిగా నాట్యము చేసిరి. అంతటి వెర్రి ఆర్భాటమునకు కారణము నాకు తెలియలేదు. అది బాంబులు చేసే మందుగుండు సామానని వారి భ్రమించినట్లు నాకు తరువాత తెలిసింది.

“అటుపిమ్మట జరిగిన కథను, మెత్తని హృదయము సున్నితమైన స్వభావముగల స్త్రీలు వర్ణించలేరు – అంత ఘోరము. సార్జెంటు ఓయి ఘోష్! నా వెంట రా” అనెను. ఆయనను ఒకటికి కూడ పోనీయలేదు. ఆయన ఇట్లు ప్రశ్నించిరి. “నేను ఎక్కడకు రావాలి?” అతడు “లాల్ బజారు”[5] కు అని సమాధానము చెప్పెను. అప్పుడు పోలీసులు ఆయన నడుముచుట్టు ఒక మోకు

---

[4] అతను పోలిసు సూపరిండెంటు

[5] అది ఒక పోలీస్ స్టేషన్

(లావైన త్రాడు) కట్టిరి. అది చూచినంతనే, అదుపు తప్పైనా వారి పైబడి ఆయనను విడిపించి లాగుకొని రావలె ననిపించి నది. కాని ఎట్లో నిలద్రొక్కుకుంటిని. భగవంతుని ప్రార్థింప ప్రయత్నించితిని. కాని ఆయన అస్తిత్వములో విశ్వాసము పూర్తిగ నశించియుండి, ప్రార్థన చేయలేకపోతిని. నిజముగ భగ వంతుడనే వాడున్నచో, అట్టి నిర్దోషియైన మహాత్ముని బలి పశువును పట్టి పీడించు రీతిలో, పోలీసులు ప్రవర్తించు టెట్లు సహించగలడు? నా ప్రార్థనలన్నియు వ్యర్థమైపోయెను. పోలీ సులు ఆయనను తమ వాహనములో ఎక్కించుకొని తీసుకొని పోయిరి. తరువాత ఏమి జరిగినదో నాకు తెలియదు (స్పృహ తప్పినది). నాకు తిరిగి స్పృహ వచ్చుసరికి శ్రీఅరవిందుల బంధువు, కె.కె. మిత్రాగారి యింటిలో నున్నట్లు తెలిసినది.

అది లగాయతు మృణాళినీ దేవి జీవితములో కటికచీకటి ప్రవేశించినది అని ఆమె సోదరుడు వ్రాసెను.

"ఆమె విస్మయము చెంది ఒక లక్ష్యములేక ఏమి చేయు టకుగాని ఎక్కడకు వెళ్ళుటకుగాని తోచక పడియుండెను. ఒక రోజున ఈ క్లిష్టపరిస్థితిని గురించి నాతో నిట్లు చెప్పెను. "నేను భగవంతునికూడ పిలువలేకపోతిని. (ప్రార్థించ లేకపోతిని) ఎట్లు పిలవగలను? నాకు నా భర్త తప్ప వేరు దైవము లేదు. ఆయన లోనే భగవంతుడభివ్యక్తమగుట నేను చూడగలిగితిని. ఆయన మాట్లాడుచుండగా, ఎక్కడ నుండియో ఒక అశరీరవాణి ఆయన నోటి ద్వారా పలుకుచున్నట్లనిపించుచుండెడిది. ఆయన నన్ను చూచినప్పుడు లీలామయములైన రెండు నయనములతో స్వచ్ఛం దమైన వెలుగును నా శరీరముపై గ్రుమ్మరించుచున్నట్లనిపించు చుండెడిది. అటువంటి పారలౌకికమూర్తి నా ప్రపంచమునుండి హరించబడినప్పుడు, ఆయనలేని నా జీవితమున కింక మరణమే శరణమని భావించితిని. అయితే మృత్యువు రాలేదు. అప్పుడు

సుధీర[6] వచ్చి నన్ను పెనవేసుకొనెను. అది లగాయతు మృణాళినీ దేవి సుధీరతో కలిసి శ్రీరామకృష్ణాశ్రమమునకు తరుచు వెళ్ళుచుండెడిది".

ఆ కాలములో శ్రీఅరవిందులు అందరి హృదయముల లోను, ఎదురులేని ప్రియతమ నాయకుడుగా విరాజిల్లుచుండెను. ఈ విషయమును గురించి మృణాళినీ దేవి ఈ క్రింది విధముగ వివరించినది.

"మేము శ్రీరామకృష్ణ మిషన్ బాలికా పాఠశాల దర్శించుటకు వెళ్లగా, ఆడపిల్లలందరు నన్ను చూచుటకు వచ్చిరి. ఆ సన్నివేశము నన్నెంత ఇబ్బందిపెట్టిందో నీకు తెలియదు. ఆ పిల్లలు నాకు ప్రణామము లర్పించ మొదలిడిరి. వారు 'శ్రీఅరవిందుల సతీమణి ఆశీస్సులిచ్చుటకు వచ్చినది' అని గుసగుసలాడు కొనుట వినిపించినది. బయటకు వచ్చిన తరువాత సుధీరను 'ఇక్కడికెందుకు తీసికొని వచ్చినావు?' అని తగవులాడితిని. ఆమె నవ్వుతూ 'నువ్వు నివురుగప్పిన నిప్పువు. నిన్ను నీవు ఎలా దాచుకొనగలవు?' అని అన్నది.

మృణాళినీ దేవి మానసికముగ పడుచుండిన సంక్షోభమునకు ఆందోళనచెంది, సుధీర ఆమెను శ్రీరామకృష్ణుల అర్ధాంగి శ్రీశారదామాత వద్దకు తీసికొనివెల్లి సహాయము నడిగినది. శారదామాత ప్రశాంతముగ విని,"బిడ్డా! వ్యాకులపడకు. నీ భర్త భగవంతుని పరిపూర్ణ రక్షణలోనున్నాడు. శ్రీరామకృష్ణప్రభువుల ఆశీస్సులతో నిర్దోషిగ విడుదల చేయబడును. కాని ఆయన సాధారణ సాంసారికజీవి కాడు". అని ధైర్యపఱచెను. మృణాళినీ దేవిని శ్రీరామకృష్ణపరమహంస గ్రంథములు చదువవలసినదనియు, అప్పుడప్పుడు వచ్చి తనను కలియవలసినదనియు సలహానిచ్చెను.

---

[6] ఆమె చిన్నతనములో చదువకొనురోజుల నుండి జీవితాంతము మృణాళినీ దేవికి స్నేహితురాలై యుండెను.

మృణాళిని దేవి సోదరుని కథనము ప్ర...
తండ్రి షిలాంగ్ తీసికొని వెళ్లెను. వారు జైలులోనున్న శ్రీఅరవిందులను చూచుటకు కలకత్తా వచ్చుచుండెడివారు. మృణాళినీ దేవి తొణకక, సర్వదా నిశ్చింతగా ప్రశాంతముగ నుండెడిది.

డాక్టర్ సత్యవ్రత సేన్ తల్లి ఇలాదేవి షిలాంగ్‌లో మృణాళినీ దేవి జీవితమును గురించి జ్ఞాపకమున్న కొన్ని విషయములను గురించి వివరించినది. అప్పటిలో ఇలాదేవి చిన్నపిల్ల (minor) అయి ఉండి, తల్లిదండ్రులతో షిలాంగ్‌లో నివసించుచుండెను. ఆమె యిల్లు, మృణాళినీదేవి తండ్రిగారి యిల్లు ప్రక్క ప్రక్కన ఉండుటచే వారి మధ్య సహవాసము పెరిగి, ఇరువురు స్నేహితులుగ నుండిరి. ఇలాదేవి యిట్లు వ్రాసినది.

"నేను ఆమెను, నా చిన్నవయస్సులో చూచితిని. ఆమెకు "మినూదీ" (Minudi) అను ముద్దుపేరుండెడిది. ఆమెది అతి మధుర స్వభావము. వాత్సల్య ప్రేమలతో పిల్లల హృదయముల నాకట్టుకొనుచుండెడిది. ఒకనాడు ఆమె ఆటలకు ఆలస్యముగ వచ్చినది. నేను ఆమె ఏదని వెదకుచు వెళ్లితిని. స్థానిక న్యాయాధికారి (Magistrate) భార్య ఆమెను ఒక పాట పాడమనుచుండెను. సిగ్గు సంకోచములతో హార్మోనియమ్ ముందు కూర్చుని ఆమె ప్రఖ్యాతిగల ఒక మంచి బెంగాలీ భక్తి కీర్తనను ఆలపించెను. బయటనే నిలబడి నేనా పాటనంతయు వింటిని. ఆమె గొంతు అంత మధురముగ, మనోహరముగ నుండేది. నేనక్కడ నుండి కదలి వెళ్లలేకపోతిని.

"నా వయస్సున్న మృణాళినీ దేవి చిన్న చెల్లెలు చెప్పగా శ్రీఅరవిందులు అరెస్టు చేయబడినట్లు తెలిసినది. ఆ రోజంతా ఆయనను గురించి మాట్లాడుకుంటిమి. మినూదీ సంభాషణలన్నియు విని మిన్నకుండెడిది. ఏ మాత్రము తొణకకుండెడిది. మత్స్యమాంసములను విసర్జించి, అతి సాధారణ ఆహారమునే తింటూ నిరాడంబరముగా నుంటూ ఉండెడిది. వారి ఇంట ఒక అందమైన పూలతోట ఉండేది. ప్రతిరోజు ఉదయము పుష్పములను కోసి పూజగృహములో ప్రవేశించి గంటల తరబడి ఆమె

భగవత్పూజాధ్యానములు చేయుచు గడపుచుండెడిది. ఆ పూజ గృహము కాళీమాత, శ్రీరామకృష్ణ, శ్రీశారదామాతల పటము లతో చక్కగ అలంకరింపబడియుండెను. ఆ బల్ల కిరువైపుల శ్రీఅరవిందులు, శ్రీవివేకానందుల చిన్న పటములుంచబడెను. నేను ఒక రోజున ఆమె పూజాగృహము నుండి బయటకు వెళ్లిన తరు వాత లోపలకు వెళ్లి చూచితిని. అక్కడ శ్రీఅరవిందుల పాదపద్మ ముల వద్ద పుష్పములుండెను. అగరుబత్తి వెలిగించబడి యుండెను.

"అనేకమంది ప్రజలు వచ్చి ఆమె దర్శనము చేసికొని, ప్రణామములర్పించి వెళ్లుచుండెడివారు. వారి రాక ముందుగ తెలిసినప్పుడు ఆమె దొరకకుండ తప్పించుకొనెడిది. కాని కొన్ని సమయములలో దొరికిపోయెడిది. శ్రీఅరవిందులు నిర్దోషిగ విడు దల చేయబడినట్లు తెలియగనే మా స్కూలును వదిలిపెట్టిరి. మేమందరము హృదయపూర్వకముగా మా ప్రేమానందములను తెలుపుకొనుటకు మినూదీ వద్దకు పరుగెత్తితిమి. ఆమె శ్రీఅరవిం దులతో ఏదో ఒక రోజున వెళ్లి కలసికొనగలదని ఆశించు చుంటిమి. చివరిరోజు వరకును ఆమె కూడ అట్లే ఎదురుచూచు చుండెను.

తరువాత గాథను మృణాళినీ దేవి చిన్న చెల్లెలు చెప్పినది. "శ్రీఅరవిందులు విడుదల చేయబడినప్పుడు మేమందరము అమి తానంద డోలికలలో ఓలలాడితిమి. మేము కలకత్తా వచ్చి ఒక యిల్లు అద్దెకు పుచ్చుకొని అక్కడ ఉంటిమి. మృణాళినీ దేవి శ్రీఅరవిందులతో ఆయన మేనత్తగారి ఇంటిలో నివసించుటకు వెళ్లినది. విడుదల సందర్భముగ మేమొక విందు ఏర్పరిచితిమి. అందరము సంతోషముతో పొంగిపోతిమి. మంచిరోజులాసన్నమై నట్లుండెను. మా అక్క చాలా రోజులు కష్టనిష్ఠురములు, దుఃఖ ముల కోర్చుకొని తుదకు సుఖశాంతుల ననుభవింపసాగెను. కాని ఒక సంవత్సరము మాత్రమే అట్లు సాగినది.

విడుదలైన పిమ్మట శ్రీఅరవిందులు రెండు పత్రికలు – ఒకటి 'కర్మయోగిన్' రెండు 'ధర్మ' అను వానిని ప్రారంభించిరి. మృణాళినీ దేవి కొంతకాలమాయనతో నివసించెను. వారివురును

అప్పుడప్పుడు దియోఘర్‌లో (శ్రీఅరవిందుల) మేనమామగారి యింటికి వెళ్లి కొంతకాలము గడుపుచుండిరి. ఈ సంగతి అప్పు డేనో, శ్రీఅరవిందుల అరెస్టుకు పూర్వమో జరిగియుండును. ఇది కూడ మృణాళినీ దేవి సోదరుడు చెప్పినదే. ఎప్పుడు జరిగినదో అతడు స్పష్టముగ చెప్పలేదు. మృణాళినీ దేవి సరోజినిల మధ్య పొత్తు లేకపోయెను, కలిసికట్టుగ జీవించలేకపోయిరి. చిన్నచిన్న విషయములను గురించి సరోజిని మృణాళినీ దేవితో తగవులాడు చుండెడిది. ఆమె దుష్ప్రవర్తనను మృణాళినీ దేవి శ్రీఅరవిందులకు ఫిర్యాదు చేయుచుండెడిది. కాని ఆయన ప్రతిమారు 'ఓర్చుకో భరించు' అని సలహా నిచ్చుచుండెను. అది ఆమెకు తృప్తినివ్వ లేదు. చివరకు మృణాళినీ దేవి శ్రీఅరవిందులతో నిష్ఠురముగ, కఠినమైన కంఠస్వరముతో పలికినది. "మీరు ఏదో తగిన పని చేయనిచో, నేనీ యింటిలోని పనులేమియు చేయను" అని. ఇక శ్రీఅరవిందులు ఏదో ఒక చర్య తీసికొనక గత్యంతరము లేక పోయెను. ఆయన మృణాళినీ దేవి ముఖములోనికి తీక్షణముగ చూచుచు, ఇట్లు పలికెను. "చూడు! ఇతరుల స్వభావమును నీ వనుకొనినట్లు మార్చగలమా? నిన్నుగాని, సరోజినినిగాని మంద లించినంత మాత్రమున మీరు మీ బలహీనతను వెంటనే వదలి వేయగలరా? అందువలన నీవు కోరే ప్రశాంతత రాకపోగా, వ్యతిరేక భావము వైరము పెరుగును. నీకు నేను ఓపికతో ఓర్చు కొనుమని చెప్పితిని. నేను నీ కిచ్చిన సలహా ప్రకారము నడుచు కొనగలిగినచో కొన్ని రోజులు పోవుసరికి పరిస్థితులన్నియు వాటంతటవే సర్దుకొని ప్రశాంతత స్థిరపడుతుంది." అది మొదలు మృణాళినీ దేవి చెప్పినట్లుగ వారి మధ్య ఎట్టి పొరపొచ్చములు లేకుండెను. వారి సాంసారిక గృహజీవనము అకస్మాత్తుగ వారికి తెలియకుండగనే మంచి మార్గములోనికి మారెను. మృణాళినీ దేవి నిజముగనే శ్రీఅరవిందుల సలహాను నిశ్చయబుద్ధితో అనుస రించెను.

మృణాళినీ దేవి కూడ ధృవపరచిన మరియొక గాథ కలదు. శ్రీఅరవిందులు రెండు పత్రికలను నడిపించిన కాలములో

ఆయనతో కలిసి పనిచేయుచుండిన వ్యక్తుల శీలస్వభావములను పరిశీలించి, మహాభారతములోని ప్రాత్రలలో ఎవరిని పోలియు న్నారో కనుగొనుచుండెను. ఒక రోజున శ్రీఅరవిందులు పూర్వ జన్మలో ద్వాపరయుగాంతమున, తాను శ్రీకృష్ణుని మనుమడు అనిరుద్ధుడుగ జన్మించినట్లును, మృణాళినీదేవి అతని భార్య అయిన ఉష (రాక్షసరాజు బాణుని కూమార్తె) అయినట్లుగ చెప్పి నట్లు వివరించెను. ఈ కథలో కాల వ్యతిక్రమముండుటచే, యథార్థమని చెప్పుటకు వీలు లేదు. కాని సూక్ష్మలోకములలో అది సాధ్యమే. శ్రీఅరవిందులు బెంగాలీ భాషలో "ఉషాపహర ణము" అను ఒక పెద్ద పద్యప్రబంధమును రచించెను. ఈ విష యము పై కథనమునకు కొంత ఆధారము నందించవచ్చును. ఇదే నిజమైనచో, మృణాళినీ దేవి సంబంధము శ్రీఅరవిందులతో కొన్ని జన్మల వెనుకకుపోవును. ఇంతకుమించి ఈ కాలములో మృణాళినీ దేవి జీవితమును గురించి మనకు తెలియదు.

శ్రీఅరవిందులు చంద్రనాగూర్ వెళ్లిన రోజున ఆమె కల కత్తాలో వేరొకచోట నివసించుచుండెను. ఆమెగాని ఆమె బంధు వులుగాని శ్రీఅరవిందు లెక్కడున్నది ఎరుగరు. ఆయన పాండి చ్చేరి చేరిన పిమ్మటనే అక్కడున్నట్లు సమాచారము నందు కొనిరి. సహజముగ వారి మానసిక ఆందోళన ఎక్కువాయెను. అప్పుడు మృణాళినీదేవిని ఆమె తండ్రి షిలాంగ్ తీసుకొనిపోయిరి.

ఆమె జీవితములో అతిక్లిష్టమైన అధ్యాయము అప్పుడారం భమైనది – దీర్ఘమైన ఎనిమిది సంవత్సరముల కఠోరమైన తప స్సులో ఆమె జీవించినది. బాహ్యముగ వైవాహిక జీవితమంతరిం చెనా యనిపించెను. కాని అంతరంగములో ఆ బంధము ఎక్కువ గాఢమైన బలమును పుంజుకొనెను. శ్రీఅరవిందులు ఆమె దగ్గ రున్నప్పుడు ఆమె చేయవలసిన విధులను బోధించెను. వాటిని అప్పుడామె చేయలేకపోయెను. ఇప్పుడాయన దూరమై భరింప రాని దుఃఖమును కలుగజేయుచుండ ఆమె వెనుక బోధించిన వానిని ఆచరణలో పెట్టుటకు ప్రయత్నించుచుండెను. ఒక వాస్త వమైన హైందవ సతీమణి భర్త నిరూపించిన ఆధ్యాత్మిక ఆద

ర్యమును స్వీకరించి అనుసరించుటకు ప్రారంభించెను. ఆమె దైవము శ్రీఅరవిందులే. ఆమె జీవన సర్వస్వము ఆయనే. సర్వదా ఆయననే ధ్యానించుచు, ఆయన చైతన్యములో జీవించుచుండెను. దాని వలన ఆమె జీవితములో ఒక గొప్ప మార్పు వచ్చెను. చివ రకు తన మరణము ద్వారా ప్రభువుతో ఐక్యమొందెను.

ఆమె షిలాంగ్ జీవితమును గురించి రెండు రకములైన కథలు కలవు. ఒకటి ఆమె చిన్న చెల్లెలు చెప్పినది, రెండవది ఆమె యెడల అపారమైన ఆప్యాయతగల ఆమె సోదరుడు వివరిం చినది. అవి పరస్పర విరుద్ధములుగాక పూరకములై యున్నవి. వాటిలోని కొంతభాగ మిదివరకే వివరించియుంటిని. ఆమె చెల్లెలు ఇట్లు చెప్పెను.

“ప్రతిరోజు ఉదయము మా అక్క స్నానము చేసి, పెర టిలోనున్న పూలతోటలోని పుష్పములను కోయుచుండెడిది. ఆ తోటలోని వివిధములైన పుష్పరాజములు అనేకములైన రంగు లలో ప్రకాశించుచుండ, వాటి మధ్య ఆమె అసమానమైన లావ ణ్యముతో విరాజిల్లుచుండెడిది. తరువాత ఆమె పూజాగృహ ములో ప్రవేశించి, గంటల తరబడి ధ్యానములో మునిగి యుండె డిది పిమ్మట యింటి పనులు చక్కబెట్టి మిగిలిన రోజంతా ఆధ్యాత్మిక గ్రంథములను ముఖ్యముగ శ్రీరామకృష్ణులు, శ్రీ వివేకానందస్వామి వారల గ్రంథములను చదువుచుండెడిది. అప్పు డప్పుడు ఆమె తల్లిదండ్రులుగాని, ఇతర స్నేహితురాండ్రుగాని పాడమని కోరితే హార్మోనియము తీసికొని శ్రీ టాగూర్ మొద లగువారి భజనకీర్తనలు పాడుచుండెడిది.

“ఆమె ఎల్లవేళల, సాధారణమైన పరిశుభ్రమైన నిరాడంబర మైన దుస్తులను ధరించి యోగినివలె కనిపించెడిది. ఆహార విష యమున, మత్స్యమాంసములను, మధురములైన పిండివంటలను పూర్తిగా నిషేధించినది ఎప్పుడైనను తల్లిదండ్రులు ప్రాధేయ పూర్వకముగ కోరిన ఈ నియమనును సడలించెడిది.

“శ్రీఅరవిందుల నుండి ‘శ్రీమతి ఘోష్’ అను చిరునా మాకు దీర్ఘకాలపు వ్యవధిలో ఉత్తరములు వచ్చుచుండెడివి. అవి

ఆమెను ఉల్లాసముతో ఉత్తేజపరచి కొంతకాలము ఆత్మశాంతిని కలుగ చేయుచుండెడివి. కాని ఏనాడూ తన హృదయమును విప్పి తన తల్లిదండ్రులకు, స్నేహితులగు సుధీరకు తప్ప మరెవ్వరికిని చెప్పుకొన లేదు. ఎవరి సానుభూతినీ అపేక్షించ లేదు. మా సోదరుడు పాండిచేరి వెళ్లి శ్రీఅరవిందులను కలసి ఆయన ప్రగాఢ యోగసాధనలో నిమగ్నుడై యున్నారని మాకు జవాబు వ్రాసెను శ్రీఅరవిందులు, మృణాళినీదేవిని కూడ అదే మార్గమవలంబించ వలసినదిగ కోరినట్లును తెలిపెను. శ్రీఅరవిందులిచ్చిన సూచనల ననుసరించి, ఆమె, ఆయన నిరూపించిన మార్గములో సాధన చేయసాగెను. బెంగాల్‌లోని రాజకీయావేశ వాతావరణము సద్దుమణిగిన తరువాత ఆయన తిరిగి రావచ్చుననే ఆశతో మేము చాలాకాలముంటిమి. కాని మా నిరీక్షణ వ్యర్థమాయెను ఆయన భారతభూమిపై కాలిడినచో, బ్రిటిష్ ప్రభుత్వము తిరిగి ఆయనను నిర్బంధములోనికి తీసుకోగలదనే భీతి మాకుండెను. మా తండ్రిగారు మా అక్క మృణాళినీదేవిని పాండిచేరి తీసికొని వెళ్లుటకు విశ్వప్రయత్నములు చేసిరి. కాని ప్రభుత్వమందుల కనుజ్ఞ ఇవ్వలేదు.

ఇప్పుడు మరొక వృత్తాంతమును గమనింతము. ఆమె సోదరుడిట్లు వ్రాసెను.

"ఎనిమిది సంవత్సరముల నుండి ఆమెకు ఓదార్పు నిచ్చుచు నిలబెట్టినవి శ్రీఅరవిందుల నుండి అడపతడప వచ్చుచుండిన ఉత్తరములే. షిలాంగ్, కొండలతో నిండి ప్రకృతి సౌందర్యమును ప్రదర్శించు ప్రదేశముల కాలవాలమై యుండెను. విరామ సమయములందు మృణాళినీదేవి పూలతోటలో తిరుగాడుచుండును నేనొక రోజున ఆమెనిట్లు ప్రశ్నించితిని. "దీదీ! నీవు అన్నిటికంటె పుష్పముల నెక్కువగ ప్రేమిస్తావు కదూ?" అని. ఆమె "నీకు తెలుసా! నీ గురుదేవులొక చక్కని పుష్పమువంటి వారు. ఆయన సమక్షములో నేను అనేక కుసుమముల గుబాళింపును ఆస్వాదించుచుండెడిదానను. (శ్రీమాత కూడ శ్రీఅరవిందుల దేహమునుండి తామరపూల పరిమళము వచ్చుచుండెడిదని చెప్పి

నది.) ఒకనాటి సాయంకాలము దేవదారు వృక్షముల తోపులో సంచరించుచు, మృణాళినీదేవి ఒక గుట్టకొనపై కూర్చుండెను. అక్కడ నుండి దృష్టి సారిస్తే కొండకోనల వరుస స్పష్టముగ ఒక పెద్ద చిత్రపటమువలె కనిపించుచుండెను. ఆ మనోహరమైన దృశ్యమును తిలకించుచు, ఆమె ధ్యానపరవశురాలాయెను. నేను కూడ ఆ సౌందర్యమును, ఆ రమ్యమైన వాతావరణమును చూచుచు పరవశుడనైతిని. కాని ఆమె ధీర్ఘకాలము ధ్యానములో ఉండిపోవుటచే, నాకు భయము వేసెను. ఆమె కండ్లు తెరచిన తరువాత ఆమెను ఇట్లు ప్రశ్నించితిమి. "దీదీ? మన చుట్టు ప్రకృతి మిక్కిలి సుందరముగ నుండగ నీవు కళ్లుమూసుకొని కాలమంతా చీకటిలో వృధా చేసినావేమి?" అని. ఆమె, తెలివిలేని కుర్ర నాయనా! నీకేమి తెలుసు, ఈ ప్రకృతిలోని అనంత వైభవోపేత మైన సౌందర్యము, దాని పుట్టుక స్థానమగు అంతరాళముల లోనికి పోవుటకీ ధ్యానమెంత సహాకరించినదో? బహుశ నీకు విసుగెత్తినదనుకుంటాను! నీకు తెలుసా? మీ గురుదేవుని హృదయసీమ ఈ బాహ్యాసౌందర్యముకంటె అనేక రెట్లు దివ్య మైన అందాలభరిణె. అదొక స్వర్గసీమ" అని. ఆమె ప్రేమ అందరి యెడల ఎట్లు పొంగిపొరలుచుండెనో ప్రస్తావించితిని. ఆమె కల కత్తాలో ఉన్నంతకాలము శ్రీఅరవిందుల అనుయాయులు, ఆమె ప్రేమ వాత్సల్యముల స్పర్శను లెస్సగ రుచి చూచిరి. సుధీర్ సర్కార్ మారువేషములో తన రహస్య కార్యక్రమములకు బయలు దేరునప్పుడు శ్రీఅరవిందుల దుస్తులతో ఆమె తన్ను ఎట్లు అలం కరించెడిదో కంట తడిపెట్టుకొని చెప్పుచుండెడివాడు.

"ఆమెకు ఆంగ్లభాష యెడల గొప్ప ఆసక్తి ఉండెను. తన ఆంగ్లభాషా జ్ఞానమును అభివృద్ధిపరచుకొనుటకు తపన పడు చుండెడిది. ఈ ఉద్దేశ్యముతో ఆమె నాకు ఆంగ్లభాష నేర్పుట మొదలు పెట్టినది ఆమె మా భాష ఉచ్చారణ సరిచేసి ఇంగ్లీషు భాష చదువుట, పైకి స్పష్టముగ పలుకుట చక్కగ నేర్పినది. నేనొక రోజున యిట్లు ప్రశ్నించితిని. "దీదీ! మాకు ఆంగ్లభాష నేర్పుటకు నీవెందుకింత శ్రమపడుచున్నావు? దీనివల్ల నీకు ఏమి

లాభము?" కొంచెము ఇబ్బందిగ ఆమె సమాధానము చెప్పినది. "ఆ గడుసు మాటలటుంచి, అసలు విషయము చెప్పు. నీకు లాభదాయకముగా లేదా? నేను కూడ ప్రయోజనము పొందటం లేదా? మీ గురుదేవుల మాతృభాష ఇంగ్లీషని నీకు తెలియదా? అనినది. నేను అభ్యంతరముపెట్టి "ఏమిటి? ఆయన బెంగాలీ తల్లిదండ్రుల పుత్రుడు కాదా?" అని అడిగితిని. అప్పుడు ఆమె ఆయన జీవిత వృత్తాంతమంతయు నాకు విప్పిచెప్పి యిట్లు అన్నది. "నేను ఆయనతో జీవించాలంటే నాకు మంచి ఆంగ్ల భాషాజ్ఞాన ముండవలెను. ఒరే బాబూ! ఇప్పుడు నీకు అర్థ మైందా? మీకు నేర్పి, తద్రీత్యా నేను నేర్చుకొనుటకిది కార ణము. అప్పుడప్పుడు నాకు ఆయన దగ్గర నుండి ఉత్తరములు వచ్చుచుండును. ఒకటి అర ఇంగ్లీషులో ఉంటాయి. ఆయన ఉత్తరములలోని పరిపక్వమైన బెంగాలీభాష ముందు, మన భాష పేలవముగ ఉండి జుగుప్స కలిగించును.

"ఆమె ఆశలనన్నిటిని భగ్నమొనరించిన అతిఘోర కాలము 1918 సంవత్సరము రానే వచ్చినది.

అప్పుడు మృణాళినీదేవి కలకత్తా వచ్చినది, బహుశ రాంచినుంచి కావచ్చు. కంటి వైద్యము నిమిత్తము గిరీష్ బోస్ ఇంట మకాం చేసినది. ఇంతకు పూర్వము ఒకప్పుడు, శౌరిన్, నళినికాంత గుప్త మరికొందరు బెంగాల్ వెళ్లదలచిరి. శ్రీఅరవిం దులను శౌరిన్ ఇట్లు అడిగెను. "నేను మృణాలినీదేవిని కలుస్తాను. ఆమెకు ఏమి చెప్పమంటారు!" అని. శ్రీఅరవిందులు, "నీవు ఆమెను ఇక్కడకు తీసికొని రాగలిగితే చాలా సంతోషిస్తాను" అని సమా ధానము చెప్పిరి. అప్పటి ఆర్థిక పరిస్థితి అతిక్లిష్టమై, జీవితము దుర్భరముగ నుండెను. అయినప్పటికి శ్రీఅరవిందులు, మృణాళినీ దేవి తనతో జీవించుటనే కోరెను. ఆ సందర్భములో ఎవరో శ్రీఅరవిందులకు ఆర్థికపరమైన ఇబ్బందులను జ్ఞాపకము చేయగ, ఆయన "ఏముంది! తక్కువ తిందాము." అని పలికిరి.

ఆమె చెల్లెలు చెప్పిన కథ:

"అది 1918 సంవత్సరము, డిసెంబరు నెల ఆమెకు (మృణాళినీ దేవికి) శ్రీఅరవిందులనుండి రమ్మని పిలుపు వచ్చినది."నా సాధన పూర్తియైనది. నేను వాంఛించిన సిద్ధి నందు కొంటిని. లోకసంగ్రహార్థము చేయవలసిన పని చాల ఉన్నది. నీవు ఇప్పుడు వచ్చి, ఈ కార్యక్రమములో నాతో పాటు పాల్గొన వచ్చును." ఈ వార్త మృణాళినీ దేవిని, మమ్మందరను అమితానందభరితులను చేసినది.

"మా తండ్రిగారు ఆమెను పాండిచేరి తీసుకొని వెళ్లుటకు సిద్ధపడెను. ప్రభుత్వము నుండి అనుమతికూడ దొరికెను. అప్పటిలో అక్కడ ప్రజ్వరిల్లియున్న 'ఇన్ఫ్లుయన్జా' వ్యాధి సోకి మృణాళినీ దేవి రోగపీడితురాలాయెను. ఒక వారం రోజులా జబ్బుతో బాధపడి ది 17-12-1918 న 32 వ యేట అసువులు బాసెను. అనేక సంవత్సరములు తనలో అణచిపెట్టుకొనిన మానసిక సంక్షోభము, శ్రీఅరవిందులు అరెస్టు చేయబడినప్పటి భయంకర దృశ్యము ఆమెను పట్టి బాధించిన ఘోరసంకటము, ఆమె సంధిలో నున్నప్పుడు అగ్నిపర్వతము వలె బ్రద్దలై పొంగి పొరలెను.

"ఆమె జీవితములో 32 వ ఏడులో గండమున్నదని ఆమె జాతకమున ముందే సూచింపబడినది. శ్రీఅరవిందులకు ఆ విషయము తెలియును. ఆ సమయము, అనగా ఆమెకు 32 ఏళ్ళు వచ్చినప్పుడు తనకు జ్ఞాపకము చేయవలసినదిగ మమ్ము ఆదేశించెను మేము మరచిపోయినను మా తల్లి మరువలేదు. అప్పుడామె రాంచిలో ఉండెను. మా అక్క జబ్బుగ ఉన్నదని తెలిసి వెంటనే కలకత్తా వచ్చెను. ఆమె చేరిన అర్ధగంటలో మృణాళినీ దేవి శరీరమును వదలినది. ఆమె రోగముతో బాధపడుచున్నదని శ్రీఅరవిందులకు మేము తెలియపరచలేదని తెలిసి, మా తల్లి వెంటనే శ్రీఅరవిందులకు తంతి ద్వారా తెలియజేసినది. ఆ తంతిని ఆయనకు చదివి వినిపించిరి. ఆయన 'ఆలస్యమైనది' అని పలికిరి. మా సోదరుడు ఆ సమయములో అక్కడ (పాండిచేరిలో) ఉండి మా అమ్మకు జాబు వ్రాసెను, "రాతిగుండె గల నీ అల్లుని

కండ్లలో ఈ రోజున అశ్రుధారలు చూచితిని. ఒక చేత తంతి పట్టుకొని నేత్రముల వెంట నీరు కారజొచ్చినది" అని. శ్రీఅరవిం దులు ఆయనతో ఇట్లు పలికిరి. "అక్కడ ఆమె ప్రాణము పోయి నది. ఇక్కడ ఆమె ఆత్మ నన్ను జేరినది." మరియొక విశేషము అచట గోడబల్ల మీద ఉండిన ఆమె ఫోటో క్రిందపడి ముక్క లైనది.

మృణాళిని మరణించిన నాటి సాయంకాలము సుధీర, ఆమె తల్లిని శ్రీశారదామాత వద్దకు తీసికొని వెళ్లెను. అప్పుడామె తీవ్రధ్యానములో నుండెను. కండ్లు తెరచిన తరువాత వీరిని చూచి, "మీరు వచ్చారా? నా ధ్యానములో నా కోడలు మృణాళినీని చూచుచుంటిని. ఆమె దేవత. శాపగ్రస్తయై నీ కుమార్తెగ జన్మించి నది. ఆమె కర్మసంస్కారము పూర్తికాగానే ఆమె ఆత్మ తిరిగి వెళ్ళి పోయినది" అని పలికెను. శ్రీశారదామాత మా తల్లి ఆరో గ్యమును గురించి, తరచు అడుగుచుండెడిది.

"చనిపోవుటకు కొద్దిరోజులు ముందు, మృణాళినీ దేవి తన జీవితము అంతరించనున్నదని తెలిసి, తన ఆభరణములలో చాలవరకు అమ్మి సొమ్ముచేసి దానిని దానధర్మములకు విని యోగించవలసినదని చెప్పినది. మిగిలిన నగలను సుధీర వద్ద జాగ్రత్తపరచినది. వాటిని విక్రయించి, ఆ సొమ్మును మూలధన ముగ పెట్టి, అందుపై వచ్చు వడ్డీతో శ్రీఅరవిందుల అనుజ్ఞ తీసికొని 'నివేదితా బాలికల పాఠశాల' లో బీద విద్యార్థినులకు ప్రతి సంవత్సరము వేతనముగ నీయమని చెప్పినది తనకు శ్రీఅరవిందుల నుండి వచ్చిన ఉత్తరము లన్నియు ఒక చిన్న పెట్టెలో భద్రపరచినది. ఆ పెట్టెను తన అనంతరము గంగలో పారవేయవలసినదిగ కోరినది ఈ విధముగ మంచివిలువైన లేఖలు శోచనీయముగ నశించినవి.

"మా సోదరి బాహ్యముగ సాధారణ జీవితము గడపినను, ఆమెతో పరిచయమున్న వారందరు ఆమె ఒక అద్భుతమైన వ్యక్తి అనియు, ఆమె చుట్టును ఒక కాంతి వలయముండినదియు అను భవపూర్వకముగ చెప్పుచుండిరి. ఆమె ఇతరుల దగ్గరనున్న సమ

యములలో కూడ, ఆమె నేత్రములలో నొక సుదూరభావమే గోచరించెడిది. దానిని ఆమె స్నేహితురాలు సుధీరయును, ఆమె తల్లియును తప్ప యితరులెవ్వరును గమనింపజాలకుండిరి.

మృణాళినీదేవి విచిత్రగాథ ఈ విధముగ అంతరించినది. ఆమె తన భర్త శ్రీఅరవిందులచే ఆదేశించబడిన హైందవ సతీ ధర్మమును పూర్తిగ ఆచరించి చూపినది. గీతలోని "మన్మనా భవ, మద్భక్తో, మద్యాజీ..." మనస్సును నాయందు నిలుపుము. నా భక్తుడవు కమ్ము... అను శ్లోకార్థమును ముమ్మూర్తుల తన జీవితములో మూర్తీభవింప జేసుకొనిన విదుషీమణి శ్రీమృణాళిని దేవి. పవిత్రమైన ఏకైక ప్రేమభావముతో, అచంచల ఆత్మపరి త్యాగము చేసికొనిన హైందవ సంప్రదాయములోని మహిమాన్వి తులైన నారీమణుల కీర్తిపతాకను ప్రకటించు చరిత్ర పుటలలో ఆమె జేర్చబడవలసి యున్నది. యుగపురుషుడైన మహాత్మునితో (వైవాహిక రీత్యా) కలసియుండుట వలన ఆమెకు సిద్ధించినదే మియు లేదని ఆమె తండ్రి భూపాల్ బాబు నుడివిన పలుకులతో నేనేకీభవించను.

లౌకిక దృష్టిగల, ఒక ఆధునిక బెంగాలీ రచయత, కాన్ ఫ్యూషియస్ జీవిత చరిత్రను వ్రాయుచు ఆధ్యాత్మిక జిజ్ఞాసువు లగు మహాత్ములు వివాహము చేసికొనుట యందలి న్యాయ మును గురించి ఒక ప్రశ్న లేవనెత్తెను. అందు శ్రీఅరవిందులు కూడ ఒకరుగ ఉదహరింపబడిరి. ఆ భాగమునెత్తి నేను శ్రీఅర విందులకు ప్రశ్న రూపములో పరిహాసమునకై పంపియుంటిని. ఆయన సమాధానములు కొంచెము చురక వేయునవైనను, చక్కని చమత్కార రూపములో నుండినవి.

నేను: కాన్‌ఫ్యూషియస్ జీవితమును బెంగాలీ భాషలో వ్రాసిన రచయత యిట్లు పలికెను:

"ధర్మబోధకులగు గురువులు ఎందుకొరకు వివాహము చేసికొందురో మాకర్థము కాదు. బుద్ధుడు వివాహమాడెను. ఆయన భార్య గాథ హృదయవిదారకము.

శ్రీఅర: ఎందుకు? అందులో అంత హృదయమును దహించు నదేమున్నది?

నేను: ఆయన ఇంకా "శ్రీఅరవిందులు ధర్మగురువు కాకపోయి నను, ధర్మము పిచ్చిగల ఆయన కూడ అదే పని చేసెను." మరి అయ్యో?

శ్రీఅర: తనకు తెలియని విషయాలపై, సూక్తులు పలికే గార్ద భములాగ నిర్ణయాలు చేయడముకంటె, ధర్మమను పిచ్చి గలిగి యుండుట మంచిదే.

నేను: బుద్ధుని భార్యను గురించి ఎంత విచారిస్తూ ఉంటామో అలాగే కాన్ఫ్యూషియస్ సతీమణిని గురించి కూడ.

శ్రీఅర: అయ్యో పాపం! ఎంత శోచనీయము!

నేను: వారు ఎందుకు వివాహమాడుతారో తెలియదు! పెండ్లైన వెంటనే మార్పు ఎందుకు వస్తుందో తెలియదు?

శ్రీఅర: అది సహజమే. – మార్పు రాకముందు వివాహమాడ తారు. తరువాత మార్పు వస్తుంది. పెండ్లి గత జీవికి సంబంధించినది. కొత్తజీవిది కాదు.

నేను: బుద్ధుడు, శ్రీరామకృష్ణుల భార్యలు వదలివేయబడి నప్పుడు, గర్వపడినారేకాని దుఃఖపడలేదు.

శ్రీఅర: అందులో ఆక్షేపించేందుకేమున్నది?

నేను: ఆధ్యాత్మిక జీవితమునకు, వైవాహిక జీవితము అభ్యం తరమైనచో, పెండ్లిచేసుకొనని యెడల బాగుండెడిది కదా?

శ్రీఅర: ఔను, సందేహము లేదు. కాని వారి పెండ్లి సమయము నకు వారి జీవితచరిత్ర వ్రాసే సర్వజ్ఞులు వారు ధర్మగురు వులు, ధర్మోన్మాదులు అవుతారని చెప్పడానికి అక్కడ ఎవరూ లేరు. కాన్ఫ్యూషియస్ జీవితకథను రచించే వ్యక్తి, ఇంతటి మూర్ఖుడు కాగలిగితే కాన్ఫ్యూషియస్ ఒకటి రెండుమార్లు పొరపాటు చేస్తే పరవాలేదనుకుంటాను.

నేను: నేను చాల సున్నితమయిన విషయమును కదిపాను కాని అదొక సమస్యే గదా.

శ్రీఅర: ఎందుకని సున్నితము? ఎందుకు సమస్య? బుద్ధుడు గాని, కాన్ఫ్యూషియస్ గాని, నేను గాని పుట్టుకతోడే ఆధ్యాత్మిక జీవితము సాగిస్తామని, వారికీ నాకూ భవిష్య జ్ఞానము కలదని నీవనుకుంటున్నావా? సాధారణ చైతన్యములో నున్నంతకాలము సాధారణ జీవితమునే జీవించెదము. ఎప్పుడైతే ఉన్నత జ్ఞానము వికసించి నూతన చైతన్యమావిర్భవించునో అప్పుడు సాధారణ జీవితము వదలివేయబడును. ఇందులో అర్థం కానిదేమున్నది?

శ్రీఅరవిందుల వాదము హేతుబద్ధము, న్యాయసమ్మతముగనే యున్నది కాని నా సంకటం వదలలేదు. అది వేరే కారణముపై నాధారపడి యున్నది. శ్రీఅరవిందులు ఆయన వివాహమునకు పూర్వమే దేశస్వాతంత్ర్యమునకై పోరాడుటకు, విప్లవాత్మక కార్యక్రమము నడిపించుటకు కృతనిశ్చయుడై యుండెను. ఆ సందర్భములో ఆయన వివాహ ప్రయత్నమెందుకు చేయవలెను? తన రాజకీయ సమరము బలసంపన్నము శక్తివంతమైన విజాతీయ ప్రభుత్వముతోనని తెలిసి, దాని ఫలితము లెట్లుండునో ఊహించగలిగి కూడ ఒక అమాయిక బాలిక యొక్క జీవనమును తన ప్రమాదభరితమైన విధితో ఎందుకు లంకె వేయవలయును? ఇది నా ప్రశ్న. ఇదే రకమైన సందేహాము శ్రీఅరవిందుల మిత్రుడైన చారుదత్తునకు కలిగి, శ్రీఅరవిందులను నిర్భయముగ ప్రశ్నించినట్లు తరువాత తెలిసినది. "నీవు ఒక రోజున రాజకీయవిప్లవ సుడిగుండములో దుముకుదువని తెలుసును కదా. అల్లాంటప్పుడు, నీ వెందుకు వివాహము చేసికొన్నావు?" అని ప్రశ్నించగా, శ్రీఅరవిందులు ఈ విధముగ సమాధానము చెప్పిరి: "చూడు బాబూ! అప్పుడు నా పరిస్థితి చాలా దీనంగా ఉన్నదిలే. నా జీవితమంతా ఒక బడిపంతులుగా గడపవలసినదే గదా. ఇక పెళ్లి చేసుకుంటే నష్టమేమిటి? అని అనుకొన్నాను". శ్రీఅరవిందుల సమాధానము చాలా ఆశ్చర్యము కలిగించినది. ఇది ఆయన స్వభావమునకు విరుద్ధము. ఇది దత్తు కల్పించిన విషయమా? అతనికి అటువంటి అలవాటు కలదు. లేక శ్రీఅరవిందులే ఒక

సత్యమును మరో సత్యముతో కప్పిపుచ్చుటకు అప్పుడప్పుడు ప్రయోగించే యుక్తియా? ఏమైనప్పటికి అది పిల్లలకి చెప్పే కథల్లే ఉన్నదిగాని, యథార్థమైనదిగ గోచరించుట లేదు. ఆయన వివాహాము ఏమైనదో మనము గ్రహించాము. అదొక అంతులేని విషాదగాథ అయినప్పటికి, చివరకి ఆధ్యాత్మిక పర్యవసానానికే దారితీసింది. మృణాళినీ దేవి, శ్రీఅరవిందులతో ఆయన భార్యగ, బాధాకరమైన వేలజన్మలనైనను కోరెనేమోగాని, సాంసారిక సుఖములతో నిండిన జీవితమును వాంఛించెడిది కాదని నా నమ్మకము. ఆమె కష్టములకు ఆమె కారణము కాదు. ఏ భారతీయుడైనను, ఆమె కష్టములను పూర్వజన్మ యందలి ప్రారబ్ధములుగ, శ్రీశారదామాతవలె జమకట్టును. కాని నా భావనలో ఆమె ఒకానొక విశ్వకార్యార్థమై వచ్చిన కారణజన్మురాలు. వెనుకటి జన్మలో ఆమె ఉష అయివుండినట్లు మనము విశ్వసించకపోయినను, ఆమె శ్రీఅరవిందుల అర్ధాంగి అగుటయే నా ఊహకు బలము. భారత నారీమణుల జీవిత ధ్యేయము భోగము కాదు, త్యాగము. సీత మొదలగు సతీమణుల పవిత్రమైన చరిత్రలు ఈ విషయమును చాటి చెప్పుచున్నవి. అందువలన, నా అభిప్రాయములో, ఈ ద్రవ్యయుగములో, భారతీయ నారీమణుల ఆదర్శమగు సతీత్వమును నిలబెట్టి స్థాపించుటకు, మృణాళినీ దేవి ఆత్మ ఈ జన్మను బుద్ధిపూర్వకముగ గ్రహించినది. భారతసంప్రదాయములోని ఈ సందేశమును గత వంద సంవత్సరములుగ కాలగర్భములో, పృథ్వీస్మృతి లోతులలో అణగియుండి ఇప్పుడు మేల్కాంచుచున్నది. శ్రీఅరవిందుల జీవితము లోని ప్రథమ దశలో మృణాళినీ దేవి ఒక విస్మరించరాని భాగ ముగ స్థిరపడగలదు.

శ్రీఅరవిందుల విషయములో బాహ్యాముగ నిష్ప్రయోజనముగ కనిపించు వివాహాము యొక్క ప్రగాఢమైన రహస్యామును ఛేధించు బీగమొకటి నాకు సంప్రాప్తమైనది. మృణాళినీ దేవి మరణానంతరము శ్రీఅరవిందులు భూపాల్ బాబుకు వ్రాసిన లేఖ ఆ మర్మమును విప్పును. అది యీ క్రింది విధముగ నున్నది:

ప్రియమైన మామగారికి.

మన ఇరువురి జీవితమునకు సంబంధించి ఘటిల్లిన ఘోరవిపత్తును గురించి నేనిదివరలో మీకు వ్రాసియుండ లేదు. సాధారణముగ మాటలు మన ప్రగాఢమైన భావములను ప్రకటింపగలిగినవైనను, ఈ సందర్భములో నాలో ఉద్భవించిన భావములను వర్ణించుటకు శక్తి లేనివి, పనికిరానివై యున్నవి. నా హృదయాంతరాళము లోని కేంద్రమును స్పృశించగల ఒకానొక దుఃఖము నాకు కలుగజేయుటలో, ఒక ప్రయోజనము ఉన్నదని భగవంతుడు తలచినాడేమో. మనలోని ప్రతి వారికి ఏది యోగ్యమైనదో నిర్ణయించుట ఆయనకే తెలియును. అనివార్యమగు ఆ ఘటన సంభవించినది. ఆయన దివ్య ఉద్దేశ్యమునకు నేను శిరస్సు వంచి ఆమోదించుచున్నాను. మీరు చెప్పినట్లుగ మన మధ్య భౌతిక సంబంధము విడిపోయినది. కాని నాకు మటుకు ప్రేమబంధము నిలిచియున్నది. ఒకసారి నేనెవరిని ప్రేమించుదునో, వారిని ప్రేమించుట ఎన్నడును మానను. అంతే కాదు, ఆ ప్రేమకు కారణమైన ఆమె నాకు సన్నిహితురాలై యున్నది. అది బాహ్యమైన భౌతిక దృష్టికి కనిపించకపోవచ్చును.

మీ జాబులో వ్రాసిన ఇతర విష.యముల గురించి చెప్పవలసిన దేమియు లేదు. మీరు చేయదలచిన పనులన్నిటిని ఆమోదించుచున్నాను. మృణాళినీ కోరినవన్నియు జరుగవలసినదే. ఇది ఆమె సమ్మతించినదను విషయములో నాకెట్టి సందేహము లేదు. ఆమె బంగారుగాజులు ఆమె తల్లి ఉంచుకొనుటలో నాకెట్టి అభ్యంతరము లేదు. ఆమె పుస్తకములు రెండు మూడు పంపగలిగినచో నేను చాలా సంతోషిస్తాను. ముఖ్యముగ ఆమె పేరు వ్రాయబడి ఉన్న పుస్తకములు. నా వద్ద ఆమె వ్రాసిన ఉత్తరములు, ఒక ఫోటో మాత్రమే ఉన్నవి.

అరవిందో

ఈ ఉత్తరము అనేక ఆశ్చర్యకరములైన విషయములతో నిండియుండి, చాలా మనోహరముగా నున్నది. శ్రీఅరవిందుల

జీవితములో ఇదివరలో తెలియరాని సంగతులు కొన్ని బయట పడి ఆయనను గురించి మనకు గల కొన్ని అభిప్రాయములను తల్లక్రిందులు చేస్తున్నాయి. అందువలన ఇది చాల అమూల్యమైన పత్రము. దీనిలోని అంశములను లోతుగ విశ్లేషించి, నాకు అర్థ మయిన విధముగ మీ ముందుంచెదను. నా వ్యాఖ్య మీకు గొప్ప సందేహమును కలిగించి, అదంతయు నా ఊహాగానమని తోచి, మీకు రుచింపకపోవచ్చును కూడ.

First of all, the letter is written in a very simple style and restrained in tone. It has a classical sublimity and is vibrant with a poignant pathos. People can be easily decei-ved about its inner richness. It is a masterpiece in the genre of letter-writing

శ్రీఅరవిందులు ఈ లేఖలో, తన మామగారిని, "ప్రియమైన మామగారూ" అని ప్రబోధించారు. మొదటి ఆశ్చర్యమేమిటంటే, ప్రాపంచికబంధముల నన్నిటిని త్రెంచుకొని పారలౌకిక దృష్టితో నున్న చైతన్యములో నివసించుచున్న శ్రీఅరవిందులు, ఇతర యోగులవలె గాక, పాతబంధమును స్మరింపజేయు, లౌకిక పద్ధతి ననుసరించిరి. అటుపైన, ఆయన ఆమెతో ఉత్తరప్రత్యుత్తరముల ద్వారా అప్పుడప్పుడు సంబంధము కలిగియున్నట్లు గోచరించు చున్నది. నేను లోగడ వివరించిన వాదములో, యోగిగా మారిన తరువాత పాతబంధములు తెగిపోవునని చెప్పినట్లుగాక, అందుకు భిన్నముగ కనిపించుచున్నది. ఆయన తన భార్యను తన సాధ నలో కలిసి పాల్గొనవలసినదిగ ఆహ్వానించెను. కలకత్తాలో ఉన్న కాలములో, ఆమె ఎడబాటుపోయి, శ్రీరామకృష్ణులు సిద్ధి నందిన తరువాతకూడ భార్య శ్రీశారదామాతతో కలసి ఉన్నట్లు వలె, తామిద్దరు కలిసి సాధన సాగించవలెనని, ఆయన (శ్రీఅర విందులు) ఆశించిరి. ఇదంతయు ఇట్లున్నచో భర్త యోగాభ్యాస మునకు పూనుకొనినచో, వివాహము గతజీవితమునకు సంబం ధించినదేనను వెనుకటి సమాధానము ఎట్లు కుదురును? దాని అర్థము, భార్య భర్తతో జీవించుచున్నప్పటికి వారి బంధము

శ్రీరామకృష్ణుల విషయములోవలె, ఆధ్యాత్మికపు పునాదిపై సాగుననుగాని, లౌకికవిధానముపై కాదనియా? బాహ్యముగ గోచరించు ఈ వైరుధ్యానికి ఇంతకంటె సమంజసము, తృప్తికరమైన పరిష్కారము కనిపించదు. మరియు, శ్రీఅరవిందుల పూర్ణయోగములో అన్ని అనుబంధములు నిరసించబడక, ఉన్నత స్థాయినంది, పవిత్రములగునను సూత్రమునకుకూడ ఈ భావము చక్కగ సమన్వితమగుచున్నది. పిమ్మట వచ్చినదొక అద్భుతమైన (అమోఘమైన) మాట, "నా హృదయాంతరాళములోని కేంద్రమును స్పృశించగల ఒకానొక దుఃఖము." ఇది లేచి పెల్లుబుకచేసిన మాట, "ఒకానొకప్పుడు నేనెవరిని ప్రేమించితినో, వారిని ప్రేమించుట ఎన్నడు మానను." ఇది చివరకు శిఖరాగ్రమునుచేరి అందుకొనిన మాట. "ఆ ప్రేమకు కారణమైన ఆమె" వరకు ఒక పెద్ద కెరటమువలె పోయినది. ఇది అంతయు మమ్ము అగమ్యమగు గందరగోళములో పెట్టి, మృణాళినీ దేవి పట్ల శ్రీఅరవిందులకు గల గాఢమైన ప్రేమను స్పష్టముగ విశదీకరించుచున్నది. మనలో మనమీ విధముగ ప్రశ్నించుకొనవచ్చును. "ఎవరు నిర్యాణసిద్ధిని సాక్షాత్కరించుకొనిరో, ఎవరు వాసుదేవమయ విశ్వానుభూతి ననుభవించిరో, ఎవరు అనేకమైన ఉన్నతలోకానుభూతుల దర్శించి అనుభవించిరో అట్టి మహాత్ములు మానవస్వభావ జనితములైన హృదయావేశములకు నిలువనీడయై, వాటికి ఒక విధముగ వశులై యుండుట కూడ సంభవమా?" ఈ ఉత్తరము శ్రీఅరవిందుల సంతకముతో ఉండని యెడల ఇదంతయు ఒక కట్టు కథయని మేము త్రోసిపుచ్చియుండెడివారము. ఈ ఉత్తరములో ప్రకటింపబడిన భావ యథార్థతను గురించి, వివాదములోకి దిగదలచుకొనలేదు. కాని, అతివినయపూర్వకముగ, నమ్రతతో, శ్రీఅరవిందులు తెలియరాని మహోన్నతమైన ఒక నిగూఢమూర్తి అనియు ఆయనను గురించి మనకు తెలిసినది ఆవగింజలో అరభాగము కూడ లేదనియు, విన్నవించుకొనుచున్నాను. శ్రీమాత కూడ, తాను శ్రీఅరవిందులతో కలిసి ముప్పది సంవత్సరములు జీవించినను, ఆయనను అంతుపట్ట లేకపోతినని నిస్సంకోచముగ నుడి

వెను. అంతేకాదు ఆయనకు సేవలు చేయుచుండిన మేము, ఆయ నను ఒక ప్రక్కన నిర్వ్యక్తిక పరాత్పరతత్వములో స్థిరాసీనుడై యుండినను, రెండవప్రక్కను, వ్యక్తిత్వమును వహించి, శరీర త్యాగమునకు ముందు, తనను పరమపరిశుద్ధము పవిత్రమునైన భక్తిప్రపత్తులతో సేవించిన భృత్యుడు చంపక్‌లాల్‌ను ఆప్యాయ ముగా ఆలింగనము చేసికొనుటనుకూడ దర్శించితిమి. మా స్వచక్షువులతో చూచియుండని యెడల, అది నమ్మతగినదిగ ఉండెడిది కాదు. అంతకు పూర్వము మేమనేక ఆశ్చర్యకరమైన రహస్య విషయములను దర్శించితిమి. వాటి ముందు కొన్ని నమ్మరాని అశ్రుబిందువులు రాల్చుట వట్టిపేలవమైన విషయమై యున్నది. నిర్వ్యక్తితత్వము యొక్క అంతర్హృదయములో మూర్తీ భవించిన వ్యక్తిత్వమున్నదనియు, ఎవ్వరైనను అతనిని చేరగలిగి నచో, అతని అనిర్వచనీయమైన ప్రేమామాధుర్యముల ననుభ వించవచ్చుననియు, ఒకానొకచోట శ్రీఅరవిందులు వక్కాణించి యుండిరి. కనుక మనము తొందరపాటుతో మన స్థిరమైన నిర్ణ యములతో భావములతో, శ్రీఅరవిందులు ఇట్టివారు, అట్టివారు అని నిర్ధారించి విలువ కట్టకుందుము గాక. ఆయన రచించిన నాటకములు, కావ్యములు, ప్రబంధములు, మహాకావ్యమగు 'సావిత్రి' మున్నగు గ్రంథములకు కథావస్తువు ప్రేమ, ప్రేమ రసమే అయి ఉన్నది. అందలి మహోన్నతమైన పాత్ర, ప్రేమ భరితమైన సావిత్రి పలికిన మాటలివి:

ప్రేమ భూలోకమును విడువరాదు
ప్రేమయే, స్వర్గభూలోకముల మధ్య తేజోమయ వారధి
ప్రేమ, సుదూర పరాత్పరతత్వమునుండి
ఇక్కడకు వచ్చిన దేవదూత
ప్రేమ నిరపేక్షతత్వముపై నరునకుగల హక్కు.
సావిత్రి ప్రస్తుతించు ప్రేమ సామాన్య మానవ హృదయా వేశము కాదు.

"ప్రేమ స్వర్గము నతిక్రమించవలెను.
అనిర్వచనీయమైన తన రహస్యభావమును కనుగొనవలెను.

తన మానవచేష్టలను, దివ్యకర్మలుగ – మార్చవలెను.
భౌతిక సామ్రాజ్యానందమును కూడ నిలుపుకొనవలెను."

భూ స్వర్గలోకములు ప్రేమలో సమ్మిళితములు కావలెను. అట్టి ప్రేమయే పూర్ణయోగమునందు వివరింపబడిన ప్రేమ.

చివర, నేనిదివరలో ప్రతిపాదించిన సందిగ్ధతను పరిష్కరించుటకు ప్రయత్నించెదను.

"శ్రీఅరవిందులెందుకు వివాహమాడిరి? ఆయన జీవన సిద్ధాంతమును నేనర్థము చేసికొనినంతవరకు, ఆది నుండియు, ఈ ప్రపంచము, ప్రాపంచిక జీవితము ఒక భ్రమగాని, మాయగాని కాదనియు, వాస్తవమైనదే ననియు నిర్ధారించెను. ప్రాపంచిక జీవితమును దూరముచేయు యోగమును అంగీకరించుటకుగాని, ఆచరించుటకుగాని ఆయన నిరాకరించెను. జీవితము యొక్క పూర్ణత్వమును, సమగ్రతను, అనుభవించుటయే ఆయన మతము. కాని అది మనము సామాన్యముగ భావించు జీవితము కాదు., ఆయన నిరూపించిన ప్రకారము రూపుదిద్దుకొనిన జీవనము. వైవాహిక జీవనముద్వారా లభించే ప్రేమానురాగములు గూడ ఈ అవతార పురుషునికి ముఖ్యములే. వివాహసంస్కారమును విసర్జించుటకు వీలులేదు. "ఈ అనుభవముకూడ నాకు కలదు." అని ఆయన మనతో అనగలరు. అందువలన సాంసారిక జీవితములో ప్రవేశించి ప్రేమస్వరూపమును, ముఖ్యముగ ఒక సతీమణి అందించగల ప్రేమను ప్రత్యక్షముగ అనుభవించినారు. తనకై నిర్దేశింపబడిన ప్రమదను (ప్రేయసిని) ప్రథమదర్శనముననే ఎన్నుకొని స్వీకరించిరి. సావిత్రి తన ప్రేమపాత్రుని ఒక అరణ్యములో కలిసికొనగా, శ్రీఅరవిందులు తన ప్రేమమూర్తిని ఒక మహానగరములో, సామాన్యమైన, ఎట్టి నేర్పును ఎరుగని అమాయకమైన, ముక్కు మొగము నెరుగని ఒకానొక బాలికలో దర్శించగలిగిరి. ఆమె తండ్రి ఉద్దేశములో ఆమె ఒక సాధారణ బాలికే అయినను, ఆమె ఆత్మోన్నత్యములో, ఆత్మస్వభావములో సుసంపన్నురాలు.

శ్రీఅరవిందులు చిన్నతనము నుండి, ఆదిలో ఐరోపా దేశ జీవనమున కలవాటుపడిన కుటుంబ వాతావరణములోను తదు

పరి, విదేశములలో జీవించుట వలనను, సమాజములో కలిసి మెలసి ఉండక తనలో తాను జీవించుట కలవాటుపడి ఒక విధ మైన బిడియము కలవాడై, ప్రేమానుభూతులు కరువైపోయెనని తన మిత్రుడు దత్తుకు ఒక లేఖలో వ్రాసెను. ఆ విధముగ అణగి యుండిన ప్రేమ మృణాళినీ దేవి నిష్కల్మషము, మధురమునైన ఆత్మస్పర్శతో ప్రజ్వరిల్లినదని చెప్పవచ్చును.

ముగింపులో వివరించు విషయము మీకు ఆనందమును కలుగజేయవచ్చును. 1930 వ సంవత్సర ప్రాంతములో, భూపాల్ బాబు, ఆయన భార్య ఆశ్రమమునకు వచ్చి దర్శనసమయములో శ్రీమాత, శ్రీఅరవిందులకు ప్రణామము లర్పించుకొనిరి. అల్లు నకు, మామ ప్రణమిల్లెను. శ్రీమాత మృణాళినీ దేవి ఆత్మ తనలో నున్నదని ఆయనకు చెప్పిన వినికిడి. మరియు ఆయన శ్రీమాతను దర్శించి నమస్కరించినప్పుడు, తన కుమార్తెను ఆమెలో దర్శించి సానుభూతి నందెనని ద్యుమన్ వివరించెను.

(ఈ మధ్యకాలములో ఆమె జన్మ గైకొని, బహుశ ఆశ్రమ ములో ఒక సాధికగా ఉన్నదని నా నమ్మకము)

ఆంగ్ల మూలము: నిరోద్ బరన్.
తెలుగు అనువాదము: మా నారాయణ శ్రీరాములు.

ఆరోగ్యపత్రం

మహాప్రభూ, ప్రాణవల్లభా! బ్రతుకంటే కేవలం ఈ బొందెను పట్టుకొని వేళ్లాడటం కాదు గదా. ఈ శరీరాన్ని అతి క్రమించి ఆకాశవీధులలో మేము విహరించెదము గాక! ఒక్క శరీరపోషణే తప్ప వేరే ఆలోచన లేని బ్రతుకు ఎంత సిగ్గు చేటు! నిరంతరం ఉదరపోషణ, ఆరోగ్యాన్ని కాపాడుకొనే కార్యక్రమా లతో కాలక్షేపం చేయుటమేనా జీవితమంటే? ఛీ! ఇదెంత దరి ద్రపు బ్రతుకు? ఒక్క క్షణంలో గాలిలో మాయమైపోయే ధూమము. ఎండమావులాంటిది. *నిన్నొక్కసారి స్మరించుకుంటే చాలు ఈ ఎండ మావు కరిగిపోయేందుకు!*

ఈ విధమైన దేహాత్మనా భావంలో చిక్కుకున్న దీనులను రక్షించుము. భోగపరాయణులను కటాక్షింపుము. నీ దగ్గరకు వచ్చే మార్గములో ఇవన్నియు అవరోధాలు. వాటిలో చిక్కుకున్న వారికి అవి ప్రాణసంకటాలు. వాటి నధిగమించిన వారికి తృణప్రాయములు.

అపుడిక జీవితం ఎంత హాయిగా ఉంటుందో చెప్పలేను. మనిషికి నిరంతరం తనను గురించిగాని, తన జీవితాన్ని గురించిన ఆలోచనలు, ఆరోగ్యాన్ని గురించిన బాధ్యతలుగాని, అసంతృప్తి గాని లేకపోవుట, సాధన ఎంతవరకు కొనసాగిందో అనే చింతన – ఇటువంటి బరువు బాధ్యతలు ఏమి లేనప్పుడు ఎంత హాయిగా ఉంటుందో చెప్పలేను. ఆ నిర్లిప్తత, తేలిక భావము ఏమని వర్ణింతును?

నాలో నీవే జీవించు చుంటివి. నీవు మాత్రమే జీవించు చుంటివి. *అందుకని ఇక నాకు నన్ను గురించిన బెడద ఏమాత్రమూ లేదు! ఏం జరగబోతుందో, ఏం జరగబోతోందో అనే బెడద అసలే లేదు.* నీవే లేకపోయినట్లయితే ఈ శరీరము – తద్వారా నిన్ను అభివ్యక్తపరచే ఈ తృణము ఒక్క తృటిలో కరిగి పోతాయి. నీవే లేకపోతే అన్య చరాచర వస్తుజాలముతోడి సంబంధము మృగ్యమైపోతుంది. నీవే లేకపోతే ఈ ఘటాన్ని చైతన్యవంతము చేయు చింతన క్రియారూపము దాల్చదు. అది శిథిలమై, రిక్తమై, అనభివ్యక్తంగా మిగిలిపోతుంది. నీవే లేకపోతే ఈ సృష్టిలోని సమస్త వస్తుజాలమును తట్టి లేపి, వికసింపజేసి, సజీవము గావించి, శక్తివంతము జేసే పరమప్రేమ నిద్రాణమై ఉంటుంది. నీవే లేకపోతే అంతా జడము, మృతము, చేతనారహితము.

మూలం: శ్రీమాత

వందేమాతరం

శ్రీఅరవిందులు తన మాతృభూమిని గాఢంగా ప్రేమించారు. ఈ దేశం గొప్పది కావాలని, ఔన్నత్యం పొందాలని, ప్రపంచంలో తన పవిత్రమైన పాత్రను సమర్థవంతంగా నిర్వహించాలని ఆశించారు. కుటిలత్వముతోను, స్వార్థపరత్వంతోను, మూఢనమ్మకాలతోను తన దేశం అధోగతి పాలైతే ఆయన సహించలేరు. ఆయన ఆశయాలకు అనుగుణంగానే మనం నడుచుకొనెదము గాక. పరమసత్యమే మన ప్రమాణము. నిరంతరాభివృద్ధి, మానవజాతి పరివర్తనములే మనకు అభిలాషనీయములు.

అజ్ఞానము వలన, మూర్ఖత్వము, అసూయ దుర్బుద్ధి వలన ఈ దేశాన్ని మట్టిపాలు చేసే వారిని మనం లెక్కచేయము. ఎవరైతే ఆత్మసాన్నిధ్యమును పొందియుందురో అట్టి వారు మన కర్తవ్యమును గుర్తించి సహకరింతురు గాక.

*

మాతృదేశాభిమానము మన యోగానికి విరుద్ధము కాదు. దానికి దోహదమే. మాతృదేశం బలంగా ఉండాలనుకోవటం, అభివృద్ధి చెందాలనుకోవటం తన ధర్మాన్ని చక్కగా నిర్వర్తించి తన నైజాన్ని ఆవిష్కరించాలి అని అనుకోవటం న్యాయమైన భావములే. అయితే ఆరంభశూరత్వము పనికిరాదు. తగిన శిక్షణ లేకుండా తొందరపడి రంగంలోకి దుమకరాదు. అందుకని దాని కోసం తగిన సాధన చేయాలి – అనగా ప్రార్థించటం, తపించటం సత్యము యొక్క విజయం కోసం తహతహలాడటం అన మాట. *నీ దినచర్యలను శ్రద్ధగా నిర్వర్తించుకొంటూ ప్రశాంతంగా వేచి ఉండాలి. తొందర పనికిరాదు. సమయమాసన్నమైనప్పుడు నీ కర్తవ్యాన్ని తెలియజేసే సూచనలు వాటంతటవే వస్తాయి.*

*

నీ అహంకార వ్యక్తిత్వాన్ని త్యజించు. సంకుచితత్వాన్ని విడిచిపెట్టు. దైవం మీదనే భారం వేసి ఆయన కృపాకటాక్షాలను

సదా విశ్వసిస్తూ భారతమాత యొక్క సుపుత్రునిగా గర్వంగా నీ కర్తవ్యాన్ని నిర్వహించు. సంతోషంగా తృప్తిగా బ్రతుకు.

మూలం: శ్రీమాత
అనువాదం: ఆర్.ఎల్.ఎన్. శాస్త్రి

మీకిది తెలుసా?

నేతాజీ సూబాష్‌చంద్ర బోస్ స్వీయచరిత్రలో నుంచి శ్రీఅరవిందులకు సంబంధించిన కొన్ని విషయాలు:

"నా కాలేజీ రోజుల్లో అరవింద ఘోష్ వంగదేశంలో సాటి లేని నాయకుడిగా వన్నెకెక్కాడు. 1910 నుంచి ఈ రాష్ట్రాన్ని వదిలి వెళ్లిపోయినప్పటికి ఆయన కున్నంత పేరు మరెవ్వరికీ లేదు. రాజకీయాల కోసం మంచి పదవిని కూడ పోగొట్టుకున్న త్యాగమూర్తి. ఆనాటి కాంగ్రెస్ నాయకులు బ్రిటిష్ వారి కాలనీగా కొనసాగుతూనే స్వరాజ్యమిస్తే చాలని సిగ్గులేకుండా ప్రతిపాదించేరు. కాని అరవిందులు వామపక్షాన్ని అవలంబించి నిర్భయంగా పూర్ణస్వరాజ్యం కన్నా తక్కువ ఏదీ ఒప్పుకుండేది లేదని ఘంటారావంగా వక్కాణించారు. జైలులో నిర్బంధించినప్పుడు కూడ ఆయన ఏమాత్రం చలించ లేదు. నేను 1913 లో కలకత్తా వచ్చినప్పటికే శ్రీఅరవిందులు ఒక మహానాయకుడిగా పేరు పొందేరు. ఆయన పేరు మిన్ను ముట్టింది. ఆయనను గురించిన ఉదంతాలు ఎన్నో – చాలమట్టుకు నిజమైనవే – అందరూ కథలు కథలుగా చెప్పుకుంటూ వుండే వారు.

"వారి తాత్విక సిద్ధాంతాలు కూడ నాకు నచ్చినయ్యి. శంకరుని మిథ్యావాదము నాకు పక్కలో బల్లెమల్లే ఉండేది. ఎంత ప్రయత్నించినా నా జీవితంలో దానిని ఇముడ్చుకో లేకపోయాను. అలా అని దానిని ఒదిలేసుకుందామంటే మరో సిద్ధాంతమేమి కనపడదు. అప్పుడు శ్రీఅరవిందులు తారసపడ్డారు. ఆయన

ఆత్మకి మనిషికి, సృష్టికి సృష్టికర్తకి సామరస్యాన్ని సాధించేరు. అంతేకాక "యోగసమన్వయము" (Synthesis of Yoga) అనే పేరుతో సత్యాన్ని దర్శించే ఒక రాజమార్గాన్ని కూడ తీర్చిదిద్దారు."

సమాచార పత్రము

21 ఫిబ్రవరి 2001 నాడు శ్రీమాత 123 వ జన్మదినోత్సవము జరుపబడినది. శిష్యుల దర్శనార్థమై శ్రీమాతారవిందుల మందిరములు తెఱచి వుంచబడినది. ప్రాతః కాలమున సమాధి వద్ద, సాయంత్రము క్రీడాంగణములోను ధ్యానము జరిగినది. సాయంత్రము కవాతు ప్రదర్శన, బ్యాండు వాయిద్య సమ్మేళనములతో నివాళులు అర్పింపబడినవి. శ్రీమాత చిత్రముతో కూడిన సందేశము ఆనాడు పంచిపెట్టిరి

Self-surrender to the divine and infinite
Mother, however difficult, remains our only
effective means and our sole abiding refuge

ఎంత కష్టమైనప్పటికి దివ్యము, అనంతము అయిన శ్రీమాతకు ఆత్మ సమర్పణము గావించుకొనుటయే మన ఏకైక మార్గము శరణాగతి .

శ్రీఅరవిందుల అవశేషములు మధ్యప్రదేశ్ భోపాల్‌లో 16 డిసెంబరు 2000 నాడు ప్రతిష్ఠించబడినవి. నైరోబీ (కెన్యా) లో "మృత్యువు" అనే విషయముపై శ్రీఅరవిందుల ప్రవచనములతో గూడిన ఒక గోష్ఠి జరుపబడినది. 30 నవంబరు 2000 నాడు బిజనోర్ (యు.పి) లో "భవిష్య విద్య" అను విషయముపై ఒక గోష్ఠి జరుపబడినది. 300 మంది ఉపాధ్యాయులు, విద్యార్థులు